Linnéuniversitetet
Kalmar Växjö

Magisteruppsats

”Därför är det viktigt att ta bort en fästing.”

Förkunskaper och behov av information som förutsätts hos modelläsare i två versioner av en webbtext om fästingbett.

Författare: Emelie Fjertorp
Handledare: Cecilia Olsson Jers
Examinator: Shirley Näslund
Termin: VT22
Ämne: Språkrådgivning och textvård
Nivå: Avancerad
Kurskod: 4SV20E

Abstract

English title: “Therefore, it is important to remove a tick.” The model readers prior knowledge and information need in two versions of one web text about tick bites.

This study analyzes the semiotic resources in two versions of Vårdguiden's web text about tick bites: one longer version and one in easy Swedish. The aim is to identify and compare the prior knowledge and information need of each versions' model reader. This study is theoretically grounded in social semiotics and health literacy. The method consists of three multimodal text analyzes with ideational, interpersonal and textual sub-analyses.

Both versions presupposing several actual, practical and mental prior knowledge of the model reader. The information need of the versions' model reader is both common and separate. Both versions also presupposing that the model reader needs informing, explanatory, instructive and reassuring messages with a multimodal and multi-sequential presentation. The longer version presupposes more comprehensive prior knowledge and larger information needs. The version in easy Swedish though presupposes some prior knowledge which is not assumed in the longer version. For example, it is prior knowledge of how a tick bite looks like and the prior knowledges which is required when photographic close-ups should be interpreted. The version in easy Swedish also and presupposes larger needs for explanations and instructions.

The results hinting what the versions presuppose of the empirical reader and prompting a discussion about how the versions high demands for health literacy can impede the reader friendliness. However, the results show that the versions' design creates possibilities for broad groups to assimilate the content. The study highlights some important challenges which are relevant when texts should be adapted to broad groups.

Key words

Model reader, group adaption, 1177 Vårdguiden, easy to read, easy Swedish, plain language, multimodal, text analysis, health literacy.

Abstrakt

I studien analyseras två versioner av 1177 Vårdguidens text om fästingbett: en längre version och en version på lätt svenska. Syftet är att identifiera och jämföra de förkunskaper och behov av information som förutsätts hos versionernas modelläsare. Studien är teoretiskt grundad i sociosemiotik och hälsolitteracitet. Metoden består av tre multimodala textanalyser med ideationella, interpersonella och textuella delanalyser.

Båda versionerna förutsätter flera faktiska, praktiska och mentala förkunskaper hos modelläsaren. Behoven av information hos versionernas modelläsare är dels gemensamma, dels skilda. Båda versionerna förutsätter att modelläsaren behöver informerande, förklarande, instruerande och lugnande budskap som presenteras multimodalt och multisekventiellt. Den längre versionen förutsätter mer omfattande förkunskaper och större behov av information. Versionen på lätt svenska förutsätter dock några förkunskaper som inte förutsätts i den längre versionen. Det är till exempel förkunskaper om hur ett fästingbett ser ut och de förkunskaper som krävs för att kunna tolka fotografiska närbilder. Versionen på lätt svenska förutsätter även att modelläsaren behöver fler förklaringar och instruerande budskap.

Resultaten antyder vad versionerna förutsätter hos de empiriska mottagarna och föranleder en diskussion om hur versionernas höga krav på hälsolitteracitet kan hindra brukarvänligheten. Resultaten visar dock att versionernas utformning ger möjligheter för breda grupper att tillgodogöra sig innehållet. Studien belyser några viktiga utmaningar som är relevanta när texter ska mottagaranpassas till breda grupper.

Nyckelord

Modelläsare, mottagaranpassning, 1177 Vårdguiden, lättläst, lätt svenska, klarspråk, multimodal textanalys, hälsolitteracitet.

Tack

Idén till denna uppsats kommer från alla patienter och brukare som genom åren ställt frågor och reagerat på vård- och omsorgssektorns yrkesspråk. Ni har inspirerat mig till att tala och skriva begripligt utifrån era unika förkunskaper och behov av information! Tack även till min handledare Cecilia Olsson Jers för att du har förmedlat din kunskap på ett positivt och tydligt sätt!

Innehåll

1 Inledning **1**
1.1 Syfte och frågeställningar 2
1.2 Uppsatsens disposition 2

2 Bakgrund **2**
2.1 Mottagaranpassningen ska utgå från mottagarnas förutsättningar 3
2.2 Mottagarnas förkunskaper och behov av information 3

3 Teori och tidigare forskning **5**
3.1 Sociosemiotik och begreppet modelläsare 5
3.2 Hälsolitteracitet 6
3.3 Studier som identifierar modelläsare 7
3.4 Studier av hälso- och sjukvårdsrådsrelaterade råd 8
3.5 Studier som jämför olika versioner av en text 9

4 Material **9**
4.1 Materialsökning och val av material 9

5 Metod **10**
5.1 Gemensamma principer för delanalyserna 11
5.2 Steg 1 i textanalys A och B 11
5.2.1 Ideationell delanalys i textanalys A *11*
5.2.2 Textuell delanalys i textanalys A *12*
5.2.3 Interpersonell delanalys i textanalys B *13*
5.2.4 Textuell delanalys i textanalys B *14*
5.2.5 Avgränsningar i textanalys A och B *14*
5.3 Steg 2 i textanalys A och B 15
5.4 Jämförande analys och diskussion om de empiriska mottagarna 16
5.5 Etiska överväganden 16
5.6 Metoddiskussion 17

6 Resultat av den övergripande materialöversikten **18**
6.1 Versionernas gemensamma och skilda drag 18

7 Förkunskaper hos versionernas modelläsare **19**
7.1 Sammanfattning av textanalys A 19
7.2 Ideationell analys: förkunskaper hos versionernas modelläsare 19
7.2.1 Teman och propositioner *19*
7.2.2 Bildernas processtyper *26*
7.3 Textuell analys: förkunskaper hos versionernas modelläsare 29
7.3.1 Kompositionen *29*

8 Behov av information hos versionernas modelläsare **36**
8.1 Sammanfattning av textanalys B 36
8.2 Interpersonell analys: behov av information hos versionernas modelläsare 36
8.2.1 Typer av verbala språkhandlingar *36*

8.2.2 De verbala språkhandlingarnas teman ____ *38*
8.3 Textuell analys: behov av information hos versionernas modelläsare ____ 42
8.3.1 Kompositionen ____ *42*
8.3.2 Versionernas multimodalitiet och multisekventialitet ____ *45*

9 Diskussion och konklusion ____ 45
9.1 Mottagaranpassningen utifrån versionernas olika modelläsare ____ 45
9.1.1 Versionernas modelläsare visar en del krav som ställs på mottagarna ____ *45*
9.1.2 Versionernas modelläsare ger en bild av mottagarnas olika behov ____ *48*
9.2 Mottagaranpassning är en utmaning ____ 50

10 Referenser ____ 51

11 Bilagor ____ I
Bilaga 1 Längre version ____ I
Bilaga 2 Version på lätt svenska ____ III
Bilaga 3 Transkription av versionernas gemensamma film ____ IV
Bilaga 4 Versionernas teman och verbala propositioner ____ V
Bilaga 5 Filmens teman och propositioner ____ X
Bilaga 6 Indelning av situationsspecifika verbala språkhandlingar ____ XI

Figurförteckning

Figur 1. Metodöversikt. ____ 10
Figur 2. Fotografiska bilder i *VLÄTT*. ____ 27
Figur 3. Grafisk illustration i *LV* som visar hur bråttom det är att söka vård. ____ 28
Figur 4. Fotografiska bilder i *LV*. ____ 28
Figur 5. Visuellt framskjutna rubriknivåer i versionerna. ____ 31
Figur 6. Punktlista i *LV*. ____ 32
Figur 7. Numrerad lista i *VLÄTT*. ____ 33
Figur 8. Bildtext till bild 1 i *VLÄTT*. ____ 33
Figur 9. Två hyperlänkar inuti avsnitt 2 i *LV*. ____ 35
Figur 10. Navigeringsrutan i *VLÄTT*. ____ 35
Figur 11. Ingress från *VLÄTT*. ____ 42

Tabellförteckning

Tabell 1. Avsnittens makroteman i båda versionerna ____ 21
Tabell 2. Antal och andel situationsspecifika språkhandlingar i versionerna ____ 37
Tabell 3. Antal språkhandlingar som varje tema är presenterat med i versionerna ____ 38

1 Inledning

Fästingar är små djur som kan orsaka stora problem. Bland problemen finns TBE och borrelia som sprids till människor via fästingbett (Folkhälsomyndigheten [FHM] 2016, 2022a). TBE har ökat de senaste decennierna och varje fall kostar samhället cirka 745 000 kronor (Slunge, Boman & Studahl 2022:314, 318). TBE orsakar oftast milda och övergående symtom, men kan även orsaka kvarstående trötthet och minnesproblem (FHM 2022b). FHM (2022c) klargör att det därför är viktigt att följa de råd som finns om hur man skyddar sig mot fästingbett. I denna studie analyserar jag råden på webbsidan 1177 Vårdguiden. Jag har fokus på rådens mottagaranpassning genom att analysera de *förkunskaper* och *behov av information* som förutsätts i råden.

1177 Vårdguiden är en tjänst från Sveriges regioner (1177 Vårdguiden 2022). Sändare är därmed offentliga verksamheter, vilket gör att språket ska vara vårdat, enkelt och begripligt enligt språklagen (SFS 2009:600). Det innebär bland annat att det ska mottagaranpassas efter mottagarnas förkunskaper och behov av information (Språkrådet 2014: 11–12). Om mottagarna har lässvårigheter behöver dessutom språket göras ännu enklare på lätt svenska[1] (Språkrådet 2014:11–12). Dessa mottagaranpassningar innebär utmaningar. En utmaning är att mottagargruppen ofta är heterogen, oklar eller sammansatt (Nord 2011:20). Rehnberg (2012) konstaterar att utmaningen särskilt gäller texter på lätt svenska, eftersom mottagarna av dem inte har likartade förutsättningar. Utmaningarna är även relevanta för språkkonsulter. De bör inte bara veta *hur* man skriver, utan de bör även ha en blick för *vilka* som kan tillgodogöra sig versionerna.

Råden om fästingbett på 1177 Vårdguidens webbsida finns i *en längre version* och *en version på lätt svenska.* De verbala skillnaderna på versionernas yta är uppenbara. Därför vill jag tränga under ytan och jämföra de förkunskaper och behov av information som förutsätts. Ett sätt att göra det är att studera de semiotiska resurserna och utifrån dem identifiera versionernas olika *modelläsare*. Eco (1974:7) förklarar att modelläsaren är en möjlig läsare som avsändaren både har förutsatt och skapat genom sina val av semiotiska resurser. Seljeseth (2020:42–43) klargör att modelläsaren också visar en del av de krav som ställts på de empiriska mottagarnas förmåga att tillgodogöra sig texten. Därmed kan modelläsaren antyda hur mottagaranpassningen gjorts, samt belysa vilka

[1] Idag används olika benämningar på texter som anpassats till mottagare som behöver ett enklare språk. När jag skriver om dessa texter har jag valt att benämna dem som *texter på lätt svenska*, eftersom det är så som 1177 Vårdguidens benämner de versioner som är riktade till dem som behöver ett enklare språk.

som har bäst möjlighet att tillgodogöra sig råden. I båda versionerna ska mottagarna ha möjlighet att tillgodogöra sig råden. Det finns studier som jämför olika versioner, några av dem presenterar jag i avsnitt 3.5. Jag har däremot inte funnit någon studie som jämför modelläsaren i olika versioner. Dessutom finns det få studier som identifierar modelläsaren i texter på lätt svenska. Därför bidrar studien till en kunskapslucka som finns om modelläsare.

1.1 Syfte och frågeställningar

I denna studie gör jag en multimodal analys av två versioner av 1177 Vårdguidens webbtext om fästingbett: en längre version och en version på lätt svenska. Syftet är att identifiera och jämföra modelläsarens förkunskaper och behov av information i versionerna. Detta gör jag genom att analysera vad versionernas semiotiska resurser säger om modelläsaren. Syftet preciseras först i två frågeställningar om modelläsaren:

1. Vilka förkunskaper visar de ideationella och textuella semiotiska resurserna att versionerna förutsätter hos modelläsaren?
2. Vilka behov av information visar de interpersonella och textuella semiotiska resurserna att versionerna förutsätter hos modelläsaren?

Svaren på de två frågeställningarna leder sedan till följande frågeställning:

3. Vilka likheter och skillnader finns vid en jämförelse mellan de två versionernas modelläsare?

1.2 Uppsatsens disposition

I avsnitt 2 finns studiens bakgrund och i avsnitt 3 presenterar jag min teoretiska grund och den tidigare forskning som är relevant för studien. I avsnitt 4 och 5 redovisar jag materialet, metoden och min metoddiskussion. I avsnitt 6 finns resultatet av en material-översikt. I avsnitt 7 och 8 jämför jag likheterna och skillnaderna i de förkunskaper och behov av information som förutsätts hos modelläsaren i varje version. Utifrån jämförelsen diskuterar jag i avsnitt 9 versionernas mottagaranpassning, samt belyser vilka empiriska mottagare som har störst möjlighet att tillgodogöra sig dem.

2 Bakgrund

I studien fokuserar jag på versionernas mottagaranpassning genom att identifiera modelläsarens förkunskaper och behov av information. Här förklarar jag principen mottagaranpassning och definierar begreppen förkunskap och behov av information.

2.1 Mottagaranpassningen ska utgå från mottagarnas förutsättningar

Mottagaranpassning är en princip som innebär att utforma texter utifrån mottagarnas förutsättningar och är en av de normer som finns inom textproduktion (Josephson 2011:8–9). Språkrådet (2014:11–12) klargör att principen ska tillämpas för att texterna ska följa språklagen (SFS 2009:600) som ställer krav på ett vårdat, enkelt och begripligt språk. Målet med principen är att en så bred mottagargrupp som möjligt ska kunna tillgodogöra sig innehållet (Myndigheten för digital förvaltning [DIGG] 2021).

Principen mottagaranpassning är central i den textnorm som kallas *klarspråk*. Klarspråk är ett av de redskap som textproducenter använder då de utformar mottagaranpassade texter (Språkrådet 2014:11). I klarspråksrubricerade råd förklaras dels att text-producenter ska utgå från mottagarnas perspektiv och förutsättningar, dels att de ska följa råd om ordval, grammatik, disposition och grafisk utformning (Språkrådet 2014:11). Om mottagarna har lässvårigheter räcker det däremot inte att följa klarspråks-rubricerade råd, utan texten behöver då även utformas mer lättläst[2] (Språkrådet 2014:11–12, DIGG 2018). Rikstermbankens (2021) definition av lättläst är: ”En lättläst text är anpassad för personer med bristande läsförmåga”. Lättlästa webbtexter är dock inget lagkrav, men det är en rekommendation (DIGG 2018a). Enligt DIGG (2018a) ska sådana texter vara kortare, men de får inte utesluta information. De ska följa klarspråks-rubricerade råd och dessutom ha ett enklare språk (DIGG 2018a). Enligt Lundberg och Reichenberg (2009:8) har texter på lätt svenska exempelvis klara orsakssamband, enklare ord och praktiska exempel. Lundberg och Reichenberg (2009:15) menar att det finns tio olika grupper som behöver texter på lätt svenska. Det är grupper med olika funktionsnedsättningar: dyslexi, koncentrationssvårigheter, neuropsykiatriska störningar, intellektuell funktionsnedsättning, hörselnedsättning, språkstörningar, samt motoriska och perceptuella svårigheter. Det är också de som har låg utbildning, har bristande läserfarenhet, lästränar eller som har en annan språklig och kulturell bakgrund Lundberg och Reichenberg (2009:15).

2.2 Mottagarnas förkunskaper och behov av information

Mottagarnas förkunskaper och behov av information är två förutsättningar som offentliga verksamheter rekommenderas ta hänsyn till vid mottagaranpassningen av

[2] Språkrådet och DIGG använder inte benämningen lätt svenska utan benämningen lättläst.

texter (Språkrådet 2014:11–12). Begreppen förkunskaper och behov av information är breda och behöver därför definieras för att de ska vara möjliga att studera.

I mottagarens förkunskaper ingår förmågan att göra inferenser (Hellspong och Ledin 1997:127–129). Hellspong och Ledin (1997:127–129) beskriver inferenser som slutsatser av det som inte förmedlas explicit och som kräver att läsaren har bakgrunds-information om hur verkligheten är och fungerar. Bakgrundsinformationen är en grund för textens budskap, *propositionerna*, men för att texten ska fungera förutsätts att läsaren har förkunskap om den, eftersom textproducenten inte kan presentera all bakgrundsinformation (Hellspong och Ledin, 1997:122–129). För att läsaren ska kunna göra inferenser krävs därmed en förkunskap om bakgrundsinformationen som ligger till grund för textens propositioner (Hellspong och Ledin, 1997:127–129). Hellspong och Ledin (1997:127–129) förklarar att mottagaren till stor del utgår från denna för att kunna förstå texten, det kan vara kännedom om till exempel ämnet och ordens innebörd. Även i tolkningen av *texters bilder och filmer* krävs förkunskaper.

Björkvall (2019:62, 153) förklarar att bilder innehåller implicita betydelser om den framställda omvärlden och som mottagaren aktivt måste reagera på. När det gäller animationer i filmer i en text förklarar Holsanova (2010:84) att mottagarna behöver tillräckliga förkunskaper om textens ämne för att kunna tillgodogöra sig filmens tematiska och funktionella skeenden. Texter som är hälso- och sjukvårdsrelaterade kräver också ytterligare förkunskaper hos mottagaren utöver att läsa och förstå (Ringsberg, Olander & Tillgren 2014:50–51). Till exempel behöver mottagaren ha förkunskaper för att praktiskt kunna tillämpa informationen och påverka sin hälsa och för att kritiskt kunna värdera informationen (Ringsberg, Olander & Tillgren 2014:50–51).Vid läsning av webbtexter behövs även fler förkunskaper. En webbtexts utformning kräver exempelvis att mottagaren kan ta beslut och vara aktiv i navigeringen (Guldbrand & Englund Hjalmarsson 2012:15–16). Jag har därför valt att definiera begreppet förkunskap som: *förkunskap som krävs för att göra inferenser, tillämpa och kritiskt värdera budskapet* och *förkunskap som krävs vid läsning av en webbtext.*

Språkrådets (2014:13) rekommendation om att texter ska anpassas efter mottagarnas behov av information innebär bland annat att de ska svara på mottagarnas frågor och att det viktigaste ska placeras först. Jarlbro (2010:49, 83) belyser att hälsorelaterade

budskap ska anpassas efter mottagarnas behov för att de ska uppfatta dem som viktiga och att man ska ha en realistisk bild av mottagarna. DIGG (2021) förklarar att mottagare med särskilda behov kan ha nytta av att texter innehåller bild, ljud och film. Filmer passar särskilt mottagare som har svårt att läsa (DIGG 2018b). Filmer och bilder är också bra för att väcka mottagarnas uppmärksamhet (Jarlbro 2010:97). Jag har därför definierat behov som: *behov av information och av hur informationen framställs.*

3 Teori och tidigare forskning

Studiens syfte kräver en bred teoretisk grund. Här presenterar jag de övergripande teoretiska utgångspunkterna: *sociosemiotik, modelläsare* och *hälsolitteracitet.* Jag presenterar även tidigare forskning som har koppling till studiens syfte. I avsnitt 5 presenterar jag sedan de specifika teoretiska begrepp jag använder i min analysmodell.

3.1 Sociosemiotik och begreppet modelläsare

Studiens teoretiska grund har främst ett sociosemiotiskt perspektiv. Inom sociosemiotiken studeras betydelser med sociala motiv (Halliday 1978), vilket Björkvall 2019:11–13) skriver om i sin analysmodell. Betydelserna studeras enligt Björkvall (2019:13) i sammansättningen av den verbala texten och de visuella elementen (bilder, filmer och grafiska detaljer), vilka han kallar för *semiotiska resurser*. De semiotiska resurserna kan vara verbala drag som till exempel betydelsebärande ord, men också visuella drag som till exempel grafiska arrangemang eller uttryckssätt i en bild. Björkvall (2019:11–13) förklarar att de semiotiska betydelserna kan studeras på tre sätt. De kan analyseras *ideationellt* för att identifiera hur textens innehåll framställer att omvärlden är eller fungerar. De kan även analyseras *interpersonellt* för att se hur sociala handlingar och människors deltagande i social interaktion framställts. Slutligen kan de även analyseras *textuellt* för att se hur de semiotiska resurserna ordnats till en helhet. Detta sätt att studera betydelser på är centralt i systemisk funktionell grammatik, SFG. Holmberg, Karlsson och Nord (2019:7–8) skriver att SFG inte bara kan visa hur texter framställer omvärlden, utan även hur texter bidrar till att forma vår bild av verkligheten.

I studien urskiljer jag betydelser i hela versionerna och använder därmed en vidgad textsyn. Jag grundar den på Holsanovas (2010:19) definition av nutida texter. Hon klargör att de är *multimodala*, eftersom de består av både skriven text och visuella

element, samt klargör att de är *multisekventiella*, eftersom de ofta erbjuder en varierad läsväg (Holsanova 2010:19).

I studien identifierar och jämför jag *modelläsaren* i varje version. Begreppet används bland annat inom sociosemiotiken. Jag använder Ecos (1974:7) definition av modelläsare: en möjlig läsare som avsändaren både har förutsatt och skapat genom sina val av semiotiska resurser. Björkvall (2003:24–27) ansluter sig till Ecos definition när han klargör att modelläsaren är textens inbyggda läsare och inte dess empiriska mottagare. Han (Björkvall 2003:24–27, 2019:26) förklarar att en texts modelläsare är en möjlig läsaridentitet och läsväg som man kan identifiera i textanalyser.

Det finns också teoretiska beskrivningar som belyser relationen mellan en texts modelläsare och empiriska mottagare vidare. Seljeseth (2020: 42–43), som diskuterar modelläsare i norska myndighetstexter, menar att en identifierad modelläsare kan visa vilka krav som ställts på de empiriska mottagarnas möjlighet att tillgodogöra sig texten. Därmed bör förutsättningarna hos den identifierade modelläsaren vara inom räckhåll även för de empiriska mottagarna (Seljeseth 2020:42–43). För att se vilka empiriska mottagare som inkluderas föreslår hon därför att sändare ska skapa en relevant modelläsare redan när texten produceras (Seljeseth 2020:180–181). Denne modelläsare ska visa den kunskap, kompetens och attityd som texten förutsätter vid första tillfället då mottagaren läser texten, läsningens *startpunkt* (Seljeseth 2020:180).

3.2 Hälsolitteracitet

Den teoretiska grunden omfattas även av begreppet hälsolitteracitet. Begreppet betecknar ett nyare kunskapsfält och tillämpas både teoretiskt och praktiskt i olika kontexter (Ringsberg, Olander & Tillgren, 2014:13). I denna studie använder jag en definition från den kontext som är relevant utifrån mitt material, nämligen hälso- och sjukvårdsrådgivande webbtexter. Valan (2020) definierar hälsolitteracitet så här:

> Hälsolitteracitet har som begrepp utvecklats från det mer allmänna begreppet ”literacy” – litteracitet, det vill säga individens förmåga att kunna läsa, förstå och skriva, till att mer inkludera förmågan att förstå och tillgodogöra sig hälsorelaterad information samt även främja eller förbättra hälsa genom att fatta självständiga beslut (…).
> (Valan 2020:3)

Valan (2020:5) tillägger att eftersom hälso- och sjukvårdsrådgivande råd publiceras på webben i stor utsträckning kan hälsolitteracitet också inbegripa de förkunskaper som behövs för att navigera på webben. Valans (2020:3, 5) definition av hälsolitteracitet sätter fokus på enskilda individer. Eftersom jag identifierar vilken inbyggd och skapad individ som texten förutsätter, modelläsaren, finner jag det relevant att använda hennes definition. Individfokuset är också relevant inom all hälsolitteracitet, eftersom det idag ställs höga krav på individer när det gäller att förstå och tillämpa hälso- och sjukvårdsrelaterade råd (Ringsberg, Olander & Tillgren 2014:13). Ringsberg, Olander och Tillgren (2014:50) förklarar att en individs hälsolitteracitet kan vara *basal och funktionell*, *kommunikativ och interaktiv*, eller *kritisk*. En *basal och funktionell* hälsolitteracitet gör att en individ kan läsa och förstå information i vardagen (Ringsberg, Olander & Tillgren 2014:50). En *kommunikativ och interaktiv* hälsolitteracitet är mer avancerad och innefattar förmågan att aktivt söka, förstå och tillämpa information. En *kritisk* hälsolitteracitet innefattar även förmågan till kritisk analys (Ringsberg, Olander & Tillgren 2014:50). Enligt FHM (2018:58) kan en låg grad av hälsolitteracitet hindra hälsoutveckling för både individer och sjukvården, varför hälso- och sjukvårdsrelaterade budskap bör vara tillgängliga, brukarvänliga och begripliga.

3.3 Studier som identifierar modelläsare

Det finns flera studier som identifierar modelläsare. Exempelvis finns Björkvalls (2003) studie om modelläsare i reklamtexter, Lassus (2010) studie om modelläsare i offentliga texter om socialförsäkringar och Skoglunds studie (2014) om modelläsare i offentligt finansierade texter om rökavvänjning. Det finns också Nordenstam och Olin-Schellers (2017) studie som identifierar modelläsare i skönlitteratur på lätt svenska.

Lassus (2010) och Skoglunds (2014) studier har mest koppling till min studie. Lassus (2010:55) studerar texter som är kopplade till hälsovård. Lassus (2010:19) gör bland annat en jämförelse av materialets modelläsare. Hon identifierar en självständig modelläsare som förutsätts kunna handla aktivt utifrån uppmaningar (Lassus 2010:184–186). Lassus (2010:192, 203) fann även att påstående språkhandlingar förekom mest och att antalet uppmaningar var färre.

Delar av Skoglunds (2014:229–237) material innehåller direkt hälsorelaterade råd.

Skoglund (2014:168–169) analyserar hur modelläsaren framställs i materialets språkhandlingar, modalitet, pronomenanvändning och bilder. Hon (Skoglund 2014:200–202) lyfter ett inkluderingsperspektiv i sin studie, bland annat genom att visa hur materialet indelar individer i olika grupper och att materialet förutsätter att individer ska ha resurser till att ta eget ansvar. Skoglunds (2014:168) resultat visar två grupper av modelläsare: *rökande normalpatienter* som förutsätts vara aktivt informationssökande, följsamma och ha självdisciplin, samt *ungdomar, gravida och personer med psykisk sjukdom* som förutsätts vara svårmotiverade och besvärliga.

3.4 Studier av hälso- och sjukvårdsrådsrelaterade råd

Det finns studier av hälso- och sjukvårdrelaterade råd inom olika discipliner. En del av dem berör även hälsolitteracitet. Inom hälsovetenskap har till exempel Wångdahl, Lau, Nordström, Samulowitz och Karlsson (2017:128) i en litteraturöversikt konstaterat att låg hälsolitteracitet kan skapa hinder för att förstå råd, bedöma symtom, söka vård i tid och för att söka vård vid rätt instans. Ito-Jaeger et al. (2021:8) fann att hälsoråd som publiceras i filmer bidrar till att ungdomar söker vård och stöd i större utsträckning. Manganello, Falisil, Roberts, Smith och McKenzie (2017:228) fann att mödrar med låg hälsolitteracitet inte föredrar webbtexter, utan vill läsa på papper. Valan (2020:56–59) fann att föräldrar med låg hälsolitteracitet inte söker råd och inte alltid upplever när de bör söka vård. Stableford och Mettger (2007:85) fann att många européer saknar kunskap om medicinskt fackspråk, samt om de fysiologiska och mentala strukturer som råden grundas på. Låg hälsolitteracitet är därmed hinder för individer och utmaningar för dem som förmedlar råd (Stableford & Mettger 2007:71).

Inom språkvetenskapen har det bland annat gjorts ett projekt som berör hälsolitteracitet i hälso- och sjukvårdsrelaterade webbtexter (Karlsson, Bellander, Landqvist, Nikolaidou & Melander Marttala 2018:57–58). I förstudien skriver Karlsson (2015:77) att det finns lite kunskap om hur individer söker hälsorelaterade råd på webben och hur de tillämpar råden. I en av delstudierna fann Bellander och Nikolaidou (2017:16) att föräldrar inte bara *har* en viss grad av hälsolitteracitet, utan att de *utvecklar* den. Skoglund (2020:249–250) har studerat filmmanus med information från mödrahälsovården till arabisktalande. Studien berör inte hälsolitteracitet, men har en analys av rollerna som framställs. Den visar exempelvis att manuset, som väntat och önskat, har mest

informativa påståenden och få uppmaningar, samt att vissa uppmaningar gör att barnmorskan framställs som auktoritär (Skoglund 2020:254–258).

3.5 Studier som jämför olika versioner av en text

Flera studentuppsatser jämför två versioner av myndighetstexter, till exempel Forsberg (2012), Hammar (2015) och Velander (2018).[3] De fokuserar på versionernas verbala skillnader, men belyser även vilka krav som ställs på mottagarna. Forsberg (2012:64) såg att de versionerna på lätt svenska, jämfört med normalversionerna, har otydlig struktur och språkhandlingar vars form och funktion inte samspelar, vilket hon konstaterar ställer höga krav på en aktiv mottagare som kan använda många förkunskaper. Hammar (2018:28–30, 35) såg att den klarspråksbearbetade versionen förutsätter mer förkunskaper och att den versionen på lätt svenska har lägre krav på mottagaren. Velander (2018:32) studerade flera webbtexter från 1177 Vårdguiden och såg bland annat att viktig information inte fanns med i versionerna på lätt svenska.

4 Material

Här presenterar jag hur jag sökt och valt studiens material. Materialet (se bilaga 1, s. I, bilaga 2, s. III och bilaga 3, s. IV) består av två versioner av en webbtext med råd om fästingbett från webbsidan 1177 Vårdguiden, fortsättningsvis benämnt som Vårdguiden.

4.1 Materialsökning och val av material

I studien vill jag studera en offentlig verksamhets texter eftersom de ska följa språklagen (SFS 2009:600) och mottagaranpassas för att nå så många som möjligt. Därtill vill jag att materialet ska vara relevant för en bred och heterogen målgrupp, följa klarspråksråd, finnas på webben, samt vara multimodalt. För att kunna studera vad mottagaranpassningen skapar för modelläsare när sändaren gör två versioner vill jag även att materialet ska finnas i en längre version och i en version på lätt svenska.

Många offentliga verksamheter har endast två versioner av vissa webbtexter. Versionerna på lätt svenska domineras ofta av enbart skriven text. Vårdguiden har däremot ett flertal multimodala webbtexter i två versioner. Flera av deras webbtexter uppfyller mina kriterier. Webbtexten om fästingbett uppfyller dem i högst grad,

[3] Forsberg (2012), Hammar (2015) och Velander (2018) benämner versionerna på olika sätt. Jag väljer att benämna mitt material som *längre version* och *version på lätt svenska* för att ej stigmatisera mottagare.

eftersom den riktas till en bred grupp och inte bara till exempelvis föräldrar. Utifrån min bedömning använder också båda versionerna i huvudsak klarspråk. Enligt Vårdguidens (2019) riktlinjer ska de använda ett mottagaranpassat språk. De har också ett erkänt klarspråksarbete. 2018 fick de utmärkelsen klarspråkskristallen (Språkrådet 2018).

5 Metod

Studiens metod består av tre textanalyser, vilka har egna mål och metoder. Varje analys mål och metoder finns i en metodöversikt i figuren nedan. Textanalys A studerar den första frågeställningen om modelläsarens förkunskaper. Textanalys B studerar den andra frågeställningen om modelläsarens behov av information. Dessa analyser har två delanalyser vardera och är gjorda i två steg. Steg 1 presenterar jag i avsnitt 5.2 och steg 2 presenterar jag i avsnitt 5.3. Textanalys C studerar den tredje frågeställningen och jämför skillnaderna mellan versionernas modelläsare. Den presenterar jag i avsnitt 5.4. I avsnitt 5.5 finns mina etiska överväganden. I avsnitt 5.6 diskuterar jag metodens reliabilitet och validitet, samt vad metodens styrkor och svagheter betyder för resultaten.

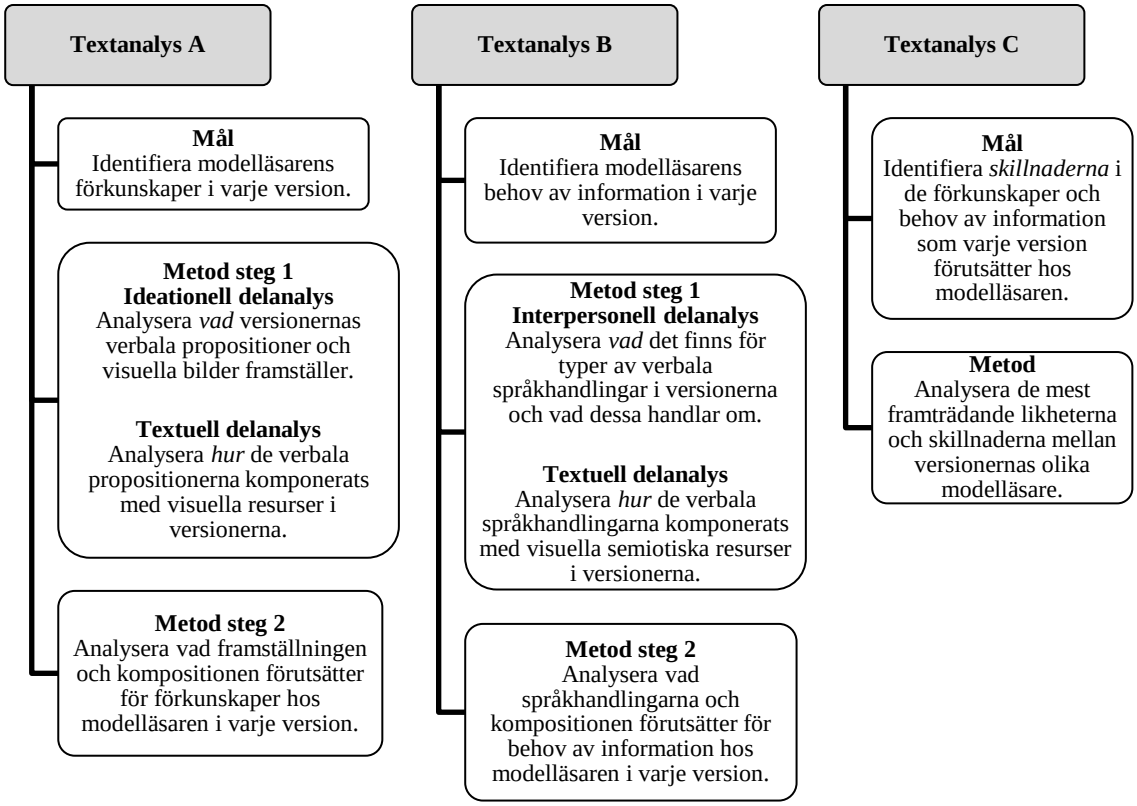

Figur 1. Metodöversikt.

5.1 Gemensamma principer för delanalyserna

Jag använder liknande principer och stegvisa moment i textanalys A och B för att kunna göra en konsekvent analys. Inledningsvis gjorde jag en övergripande materialöversikt för att få en bild av materialets situationskontext och särskilt av versionernas övergripande drag. I översikten använde jag en del av Hellspong och Ledins (1997:62–63) analysfrågor om en texts situationskontext. I textanalyserna använder jag mina intryck, erfarenheter och språkkunskaper som redskap, även om jag konsekvent tillämpar de analysmodeller och specifika teoretiska begrepp som jag presenterar i avsnitt 5.2 och 5.3. Detta diskuterar jag i avsnitt 5.6. I avsnitt 7 och 8 redovisar jag analyserna med citat och urklipp från materialet för att läsaren ska kunna pröva dem.

5.2 Steg 1 i textanalys A och B

I steg 1 har jag analyserat *vad* versionernas verbala och visuella semiotiska resurser framställer och *hur* de framställs. Steg 1 i textanalys A har en *ideationell* och *en textuell delanalys*. Steg 1 i textanalys B har en *interpersonell* och en *textuell delanalys*.

5.2.1 Ideationell delanalys i textanalys A

I steg 1 i den ideationella delanalysen analyserar jag vad innehållet i materialets verbala propositioner och bilder framställer om omvärlden. Jag har använt Hellspong och Ledins (1997) samt Björkvalls (2019) analysmodell. Hellspong och Ledin (1997:118–124) analyserar *teman* och *propositioner* utifrån textens styckeindelning, varför jag utgår från en liknande princip. I styckeindelningen har jag utgått från versionernas två nivåer av mellanrubriker. Under varje mellanrubrik finns ett eller flera grafiska stycken. Innehållet under en mellanrubrik kallar jag *avsnitt* (se Bilagorna 1, s. I och 2, s. III). Ett avsnitt kan därmed innehålla ett eller flera grafiska stycken. I filmen analyserar jag teman och propositioner utifrån texten i bilderna (se transkription i bilaga 3, s. IV). Transkriptionen följer Norrbys (2014:100, 110–111) principer för bastranskription. Det innebär att jag endast transkriberat en grov återgivning där jag främst noterat det som är relevant för studiens syfte och som behövs för att få svar på de separata analysfrågor som jag presenterar på sidan 12.

Björkvall (2019:57–82) beskriver hur man kan studera de visuella semiotiska resurser som används för att framställa omvärlden i bilder. I Björkvalls (2019:60–62) modell identifieras materiella, mentala, relationella och verbala *visuella processtyper* i bilder.

Processtyperna kan till exempel visa hur en människa eller ett objekt har en viss egenskap, gör något eller tänker något (Björkvall 2019:61). Processtyperna kan indelas i *narrativa* och *konceptuella processer* (Björkvall 2019:62). De narrativa processerna visar en människa eller ett objekt som är någon form av förändring eller skeende (Björkvall 2019:63). De narrativa processerna kan ha en *aktör* som är på väg mot ett mål (*enkelriktad aktionsprocess)* eller flera aktörer som är på väg mot olika eller samma mål, (*dubbelriktad aktionsprocess).* De kan även visa *händelser* utan aktör och *mentala processer* som exempelvis människors tankar. Aktören kan vara en pil eller en människa som rör sig åt ett visst håll, pilen eller rörelseriktningen kallas då för *vektor* (Björkvall 2019:63). De konceptuella processerna visar i stället ett statiskt förhållande, till exempel en karta som visar hur olika mål på kartan är placerade i förhållande till varandra (Björkvall 2019:71–72). I en konceptuell process kan en deltagare vara framställd med yttre *attribut* som visar någon form av symbolisk betydelsepotential (Björkvall 2019:73). Björkvall (2019:62) förklarar att processtypen i bilden kan ge *symboliska*, *analytiska* eller *klassificerande* betydelsepotentialer för budskapet. En symbolisk betydelsepotential visar vad en deltagare i bilden är eller betyder, medan en analytisk betydelsepotential framställer hur delar i en helhet och hur de hänger ihop. Den sistnämnda klassificerande betydelsepotentialen visar hur olika delar i en helhet är underordnade eller överordnade varandra. Jag har därför analyserat vilka processtyper som är mest framträdande i versionernas och filmens bilder och vilka betydelsepotentialer dessa ger. Utifrån Hellspong och Ledins (1997:118–124) och Björkvalls (2019:60–76) modeller har jag formulerat dessa separata analysfrågor:

> Vad framställer versionernas avsnitt och filmens text för teman, makroteman och mikroteman?
> Vilka verbala makropropositioner framställs om makrotemana i avsnitten och filmens text?
> Vilka verbala mikropropositioner framställs om mikrotemana i avsnitten och filmens text?
> Med vilka processtyper framställs omvärlden i versionernas bilder och i filmen och vilka betydelsepotentialer ger framställningen?

5.2.2 Textuell delanalys i textanalys A

I steg 1 i den textuella delanalysen analyserar jag hur de verbala propositionerna komponerats med visuella semiotiska resurser. Jag använder Björkvalls (2019:84–110) analysmodell om hur man kan studera kompositionen genom att se på de verbala semiotiska resursernas *placering* i förhållande till de visuellas. Björkvall (2019:85) förklarar att semiotiska resurser kan framskjutas visuellt i relation till varandra i en text. *Placeringen* och *den visuella framskjutenheten* av de olika semiotiska resurserna avgör

vilka *informationsvärden* deras budskap får (Björkvall 2019:85). Budskap kan därmed framställas som om de är viktiga eller mindre viktiga. Detta förklarar Björkvall (2019:89–90) i en modell med betydelsebärande fält. Den visar att ju högre upp ett budskap placerats i texten eller ju närmare mitten ett budskap placerats, desto mer idealiserat och generellt informationsvärde får det, och ju lägre ned eller i periferin ett budskap placerats, desto mer specifikt och reellt informationsvärde får det (Björkvall 2019:89–90). Budskap som placerats till vänster på textytan förväntas modelläsaren känna till, medan det som placerats till höger framställs som nytt (Björkvall 2019:89–90). Den visuella framskjutenhetens betydelse för informationsvärdet styrs av bland annat de semiotiska resursernas färg, storlek och hur de hamnar i fokus (Björkvall 2019:101). Utifrån Björkvalls (2019:84–110) beskrivning har jag formulerat följande separata analysfrågor:

> Vilka verbala propositioner i versionerna har komponerats med visuella semiotiska resurser? Hur har de placerats och framskjutits i relation till varandra? Vilket informationsvärde har de?

5.2.3 Interpersonell delanalys i textanalys B

I steg 1 i den interpersonella delanalysen analyserar jag *vad* det finns för typer av verbala språkhandlingar i versionerna och vad de handlar om. Jag använder Holmbergs (2019:98–100) och Yassins (2019:115–117) beskrivning av hur man kan studera detta. Holmberg (2019:98–100) menar att man kan analysera de *generella språkhandlingarna*: *påståenden* (avsändaren ger information), *uppmaningar* (avsändaren uppmanar), *erbjudanden* (avsändaren erbjuder varor eller tjänster) och *frågor* (avsändaren ställer frågor). Holmberg (2019:98–100) menar också att man kan identifiera och analysera de s*ituationsspecifika språkhandlingarna* i texten (till exempel de som lovar, lugnar, avskräcker eller beordrar).

Jag har först identifierat de generella verbala språkhandlingarna i avsnittens och filmens grafiska meningar och sedan delat in dem i situationsspecifika språkhandlingar. Jag har även sett hur de fördelats i materialet genom att beräkna andelen i procent. Yassin (2019) gör på ett liknande sätt. Hon delar in sitt materials påståenden i två typer av situationsspecifika språkhandlingar: *åsiktsgivande* och *informativa*, samt benämner uppmaningar som *rådgivande uppmaning* (Yassin, 2019:116–117). I indelningen har jag liksom Yassin (jfr Yassin 2019:166) tagit hänsyn till materialets budskap som förmedlar kunskap och information. När det gäller indelningen av *påståenden* och *uppmaningar* har jag bedömt hur modaliteten påverkar satsens interaktionella betydelse.

I bilaga 6 (se s. XI) visar jag hur jag gjort. Holmberg (2019:106–107) förklarar att detta innebär att placera språkhandlingens betydelse på en skala med parametrarna: *vanlighet, sannolikhet, förpliktelse* och *villighet*. I bedömningen har jag tagit hänsyn till sambandsord, typ av satsadverbial och tilltal i språkhandlingen, eftersom dessa drag enligt Holmberg (2019:107) kan ses som modaliteter som påverkar betydelsen. Utifrån de sätt som Holmberg (2019:98–100, 106–107) och Yassin (2019: 116–117,166) förklarar och indelar verbala språkhandlingar har jag formulerat följande separata analysfrågor:

> I vilka situationsspecifika språkhandlingar kan de generella verbala språkhandlingarna indelas?
> Vilka teman handlar de verbala språkhandlingarna om?

5.2.4 Textuell delanalys i textanalys B

I steg 1 i den textuella delanalysen analyserar jag hur de verbala språkhandlingarna komponerats med visuella semiotiska resurser i versionerna och i filmen. Jag har använt Björkvalls (2019:84–110) analysmodell (som jag förklarar i avsnitt 5.2.2) av hur man kan studera kompositionen. Jag har även använt Holsanovas (2010:19) definition av en nutida text: en text som är komponerad med olika element och ofta med multisekventiella konstruktioner. Utifrån Björkvalls (2019:84–100) och Holsanovas (2010:19) beskrivningar har jag formulerat följande separata analysfrågor:

> Vilka verbala språkhandlingar har komponerats med visuella semiotiska resurser?
> Vilka verbala språkhandlingar får ett idealiserat och viktigt informationsvärde?
> Vilka multimodala element och multisekventiella konstruktioner finns i versionerna?

5.2.5 Avgränsningar i textanalys A och B

Jag studerar enbart materialet på Vårdguidens webbsida och inte i deras app. Materialet har många semiotiska resurser, vilket kräver avgränsningar. För att kunna avgränsa följer jag Ledin, Nyström Höög, Tønnesson och Westbergs (2019) rekommendation om att samspelet mellan semiotiska resurser bör vara i fokus i multimodala analyser. I de textuella delanalyserna har jag därför valt att enbart studera de verbala propositioner och språkhandlingar som komponerats med visuella semiotiska resurser. Genom avgränsningen kan delanalyserna kopplas ihop och samspelet hamnar i fokus. I den interpersonella delanalysen i textanalys B har jag endast studerat materialets verbala språkhandlingar, alltså inte de språkhandlingar som uttrycks i visuella resurser i materialets bilder. Bilder uttrycker dock språkhandlingar som kan specificera de verbala språkhandlingarnas modalitet (Björkvall 2019:37), men detta har jag inte studerat i den interpersonella delanalysen. I den interpersonella delanalysen i textanalys B har jag även delat in materialet i analysenheter genom att utgå från de grafiska meningarna.

Analysenheterna har jag sedan kategoriserat utifrån vilka generella verbala språkhandlingar de innehåller.

För att anpassa analysen av filmen till studiens syfte och tidsram har jag enbart studerat verbala propositioner och språkhandlingar i de grafiska meningarna, processtyper i bilderna och hur den övergripande kompositionen ser ut. Därmed har jag uteslutit till exempel tempo, ljuskontraster, ljud och animationer som kan vara relevanta att studera i ett annat sammanhang (jfr Holsanova 2010:81–86).

5.3 Steg 2 i textanalys A och B

I steg 2 utgår jag från resultaten av de fyra delanalysernas första steg för att kunna identifiera de förkunskaper och behov av information som varje version förutsätter hos modelläsaren. Jag använder Björkvalls (2003:24–27) definition av modelläsaren som textens inbyggda läsare och en möjlig läsaridentitet. Jag använder också Seljeseths (2020:180–181) påstående om att modelläsaren tillskrivs kunskaper, kompetenser och attityder vid första läsningen, startpunkten. I analysen använder jag inte Seljeseths begrepp, utan studiens begrepp: förkunskaper och behov av information. Jag tolkar det som att dessa ryms inom kunskaper och kompetenser när jag ser på Seljeseths (2020:187) exempel. Inom kunskaper beskriver hon exempelvis att texten bör utgå från modelläsarens förkunskaper inom textens område, och inom kompetenser beskriver hon exempel på information som modelläsaren behöver få (Seljeseth 2020:187). I steg 2 identifierar jag därmed en del av de kunskaper och kompetenser som förutsätts i start-punkten. För att anpassa analysen ytterligare använder jag även Guldbrand och Englund Hjalmarssons (2012: 15–16) utläggning av en del av de krav som ställs i webbtexter och Valans (2020:3, 5) definition av hälsolitteracitet. Guldbrand och Englund Hjalmarsson (2012: 15–16) skriver till exempel att en webbtexts utformning kräver att mottagaren kan ta beslut och vara aktiv. Valans (2020:3, 5) definition beskriver att hälso- och sjukvårdsrelaterade texter kräver att läsaren kan läsa, förstå och tillämpa budskapet.

I steg 2 i textanalys A innebär steg 2 att jag analyserat vad framställningen av omvärlden och kompositionen i versionerna förutsätter för förkunskaper hos varje versions modelläsare. Jag har utgått från resultatet i delanalyserna och tolkat vilken bakgrundsinformation som tas för given och vilka förkunskaper som krävs för att kunna göra inferenser av propositionerna, tolka bilderna och navigera i kompositionen.

I steg 2 i textanalys B innebär steg 2 att jag analyserat hur språkhandlingarna och kompositionen förutsätter vilken information varje versions modelläsare behöver och hur de behöver få den. Holmberg (2019:111) menar att språkhandlingar kan visa vilken roll som texten ger mottagarna, till exempel om de förutsätts vara passiva eller aktiva i sitt sätt att ta emot information. Jag har därför utgått från resultatet i delanalyserna. Jag har analyserat vilka teman som språkhandlingarna presenterar samt vilka av dem som får ett viktigt informationsvärde genom kompositionen med de visuella semiotiska resurserna. På så sätt erhöll jag en bild av vad varje versionen förutsätter att modelläsaren främst behöver för information och hur de behöver få informationen.

5.4 Jämförande analys och diskussion om de empiriska mottagarna

Parallellt med textanalys A och B har jag jämfört de mest framträdande förkunskaperna och behoven av information som förutsätts hos varje versions modelläsare för att se vad som skiljer dem åt. Jämförelsen är den sista analysen, textanalys C, och ligger till grund för diskussionen i avsnitt 9 som handlar om versionernas mottagaranpassning.

5.5 Etiska överväganden

Jag har följt de etiska normer som säger att forskare ska granska och redovisa sin forskning ärligt, samt bedöma andras forskning rättvist (jfr Vetenskapsrådet 2017:8). Studien har enbart studiemässiga mål, varför det inte finns några andra intressen att redovisa. Studien har inga deltagare eller uppgiftslämnare, därför har jag inte beaktat de etiska individskyddskrav som Vetenskapsrådet (2002) beskriver. Dock har jag beaktat att personer indirekt kan påverkas (jfr Vetenskapsrådet 2017:8) av studien. Det har inneburit att jag övervägt hur jag uttrycker mig om grupper med särskilda behov så att de ej stigmatiseras (se till exempel min fotnot i avsnitt 3.5). Det har även inneburit att jag reflekterat över hur jag utrycker mig om materialets sändare. I studien är inte sändaren fokus, utan texten. Mitt mål är inte främst att kritiskt granska sändaren, utan att söka kunskap om vad en texts semiotiska resurser förutsätter hos mottagarna. Vårdguiden har via mejl fått kännedom om studiens syfte och material. I studien finns citat och urklipp från skärmdumpar av Vårdguidens webbsida. Bildredaktör Jenny Hallström[4] har uppgett att det är tillåtet, eftersom det är i studiesyfte. Vid samtliga urklipp av fotografiska bilder redovisar jag fotografens namn.

[4] Mejlkontakt med Jenny Hallström och Johanna Brynolf, Vårdguidens nationella redaktion 2022-04-29.

5.6 Metoddiskussion

När vi läser en text har vi olika utgångspunkter och förutsättningar vilket gör att alla texter har mångfacetterade tolkningspotentialer (Hellspong & Ledin 1997:220). Min tolkning av de semiotiska betydelserna präglas därför i viss mån av subjektivitet. Detta kan påverka studiens reliabilitet, därför behöver jag undvika en allt för hög subjektivitet (jfr Lagerholm 2010:84). Jag hanterar det genom att reflektera över mina tolkningar, samt vara tydlig med vilka tolkningar som har en källa. Jag hanterar det även genom att använda analyser som är grundade i vedertagna teoretiska begrepp och tidigare studier. Detta gör att liknande studier skulle få flera snarlika resultat. Min yrkeserfarenhet från vården gör dock att jag identifierat förkunskaper som många tar för givet att alla mottagare har, men som jag sett att många mottagare saknar. Om någon som inte har denna erfarenhet upprepar studien skulle därför resultatet skilja sig något.

Reliabiliteten kan även påverkas av att jag är en möjlig mottagare av materialet (jfr Björkvall 2003:56). Björkvall (2003:56) diskuterar problemen med att själv vara en möjlig mottagare och menar att han hanterat dem genom att tolka materialet utifrån en detaljerad och strukturerad analysmodell. Mina tolkningar har jag därför också gjort utifrån en detaljerad och strukturerad analysmodell. Min analys följer konsekvent de detaljerade och stegvisa moment, samt de teoretiska förankringar, som jag redovisar i avsnitt 5. I textanalys B uppstod dock en del tolkningssvårigheter eftersom vissa språkhandlingar kan tolkas på flera sätt. Till exempel kan *erbjudanden som lovar* också tolkas som *informativa påståenden*, varför jag i dessa fall fick avgöra den mest interaktionella betydelsen (jfr Holmberg 2019:106–107).

För att nå en god operationalisering valde jag att inledningsvis avgränsa och definiera de begrepp som förekommer i studien, särskilt de teoretiska grunderna och begreppen förkunskaper och behov av information. Genom detta går det att nå en god operationalisering, samt stärka studiens validitet (jfr Lagerholm 2010:29). Jag är medveten att begreppen är breda och tolkningsbara, men genom att jag definierar dem med grund i vedertagna teorier pekar jag också ut vad jag egentligen undersöker.

Slutligen är det värt att poängtera Björkvalls (2003:24–27) förklaring om att modelläsaren är en möjlig läsare och inte en empirisk mottagare. Studiens resultat ger ändå en antydan om vad som förutsätts hos de empiriska mottagarna och är därför

mottagarorienterat, även om det saknar mottagarnas tolkningar (jfr Hellspong & Ledin 1997:122 & Seljeseth 2020:42–43). En receptionsstudie hade dock blivit för tidskrävande inom ramen för studien, även om det varit relevant eftersom man i en sådan studerar mottagarnas tolkningar (jfr Eriksson & Östman 2010:305, 309). Jag är därför medveten om att reliabiliteten hade ökat om studien kombinerats med en receptionsstudie. Receptionsstudier är dock resurskrävande och har kritiserats för att de sällan rymmer representativa urval, samt för att de skapar konstlade lässituationer (Eriksson & Östman 2010:325).

6 Resultat av den övergripande materialöversikten

Här redovisar jag resultatet av den övergripande materialöversikten genom att presentera de viktigaste av versionernas gemensamma och skilda drag. Översiktens syfte är att ge en bakgrundsförståelse till versionerna. Jag benämner fortsättningsvis versionen på lätt svenska som *VLÄTT* och den längre versionen som *LV*.

6.1 Versionernas gemensamma och skilda drag

De gemensamma dragen berör versionernas verksamhet och kommunikationssätt. Versionernas *verksamhet* är bunden till offentliga och institutionella besök på sändarens webbsida. Versionernas *deltagare* har samma *sändare*: Sveriges regioner (1177 Vårdguiden 2022.). De har även samma *textproducent*: Vårdguidens nationella redaktion. *Relationen* mellan sändare och mottagare är asymmetrisk. Sändaren förmedlar råd, kunskap och information, vilket ger mottagarna en underställd patientroll. När det gäller *kommunikationssättet* är versionernas funktion att informera och främja hälsa. Båda är i en bestämd mall med ingress, navigeringsruta, punktlistor och mellanrubriker. Båda har även en gemensam film vars längd är 58 sekunder. I bilaga 1 (s. I) och bilaga 2 (s. III) och finns skärmurklipp som översiktligt visar versionernas utformning.

De skilda dragen berör i huvudsak textmängden. I *LV* är antalet ord 937, varav 191 består av fler än sex tecken. I *VLÄTT* är antalet ord 583, varav 127 består av fler än sex tecken. Den genomsnittliga meningslängden är 11,29 ord i *LV* och 10,23 ord i *VLÄTT*.

7 Förkunskaper hos versionernas modelläsare

Här redovisar jag de förkunskaper som förutsätts hos versionernas modelläsare. Avsnittet innehåller därmed ett resultat av delanalyserna i textanalys A och ger svar på den första frågeställningen. Resultatet presenterar jag först med en sammanfattning, sedan följer en jämförelse av versionernas olika modelläsare. Jämförelsen ger därmed även svar på den tredje frågeställningen om modelläsarnas likheter och skillnader.

7.1 Sammanfattning av textanalys A

Båda versionerna förutsätter att deras modelläsare har ett flertal typer av förkunskaper. Typerna kan kategoriseras som *faktiska, praktiska* och *mentala.* Båda versionerna förutsätter att deras modelläsare har faktiska förkunskaper om till exempel hur smittämnen sprids och om vårdrelaterade begrepp. Båda förutsätter även praktiska förkunskaper för att ta bort en fästing, följa instruktioner och navigera i en webbtext, samt mentala förkunskaper för att kunna bedöma symtom, förstå när det är viktigt att söka vård, förstå att råden endast kan skydda mot fästingbett och urskilja vad som är viktigt att veta. I *LV* förutsätts att dessa förkunskaper hos modelläsaren är mer omfattande. I *VLÄTT* förutsätts dock att modelläsaren har några ytterligare specifika förkunskaper, till exempel förkunskaper om hur ett fästingbett ser ut och de förkunskaper som krävs för att kunna tolka fotografiska närbilder. I filmen förutsätts att båda versionernas modelläsare har än mer omfattande förkunskaper, framför allt förkunskaper för att kunna följa råd och förstå varför det är viktigt att följa råd.

7.2 Ideationell analys: förkunskaper hos versionernas modelläsare

Här redovisar jag vilka förkunskaper som förutsätts hos versionernas modelläsare utifrån versionernas teman och verbala propositioner och bildernas processtyper.

7.2.1 Teman och propositioner

Båda versionerna har samma tema: ***sjukvårdsrådgivning vid fästingbett*** och samma makrotema: ***Fästingbett***. Makropropositionen för versionernas makrotema är ***Fästing-bett*** *kan orsaka sjukdomar som kräver vård, därför är det viktigt att ta bort fästingar från huden.* Denna förutsätter att båda versionernas modelläsare har faktisk och mental förkunskap om sambandet mellan sjukdom och vård och om hur smitta sprids.

Verbala propositioner i ingresserna

Versionernas ingresser förmedlar följande budskap:

> Fästingar är små spindeldjur som biter sig fast på huden och suger blod. Ta bort fästingar som du hittar på huden. Ibland kan fästingar sprida sjukdomar. Då kan du behöva söka vård.
> (*VLÄTT*: ingressen, bilaga 2).

> Fästingar är små spindeldjur som framför allt finns i skog och i högt gräs. De biter sig fast i huden för att suga blod. Ett fästingbett ger oftast inga besvär, men ibland kan fästingar sprida sjukdomar som borrelia och TBE. Därför är det viktigt att ta bort en fästing så fort som möjligt.
> (*LV*: ingressen, bilaga 1)

Innehållet i versionernas ingresser har skilda makropropositioner, vilket gör att de också förutsätter skilda förkunskaper hos modelläsaren. I *VLÄTT* är makropropositionen: ***Fästingar*** *är små spindeldjur som suger blod på huden, de ska tas bort eftersom de ibland kan sprida sjukdomar som kräver vård.* Den förutsätter faktiska förkunskaper hos modelläsaren om vad spindeldjur är, samt mentala förkunskaper om varför det är viktigt att söka vård vid sjukdomarna som beskrivs och att sjukdomarna är vård-krävande. Den förutsätter även delvis faktiska förkunskaper om att man kan ta bort en fästing själv och praktiska förkunskaper om hur man söker vård. I ingressen i *LV* är makropropositionen: ***Fästingar*** *är små spindeldjur som finns i naturen och suger blod på huden, oftast ger det inga besvär men eftersom de ibland kan sprida sjukdomarna borrelia och TBE ska de tas bort så fort som möjligt.* Den förutsätter faktiska förkunskaper hos modelläsaren om spindeldjur, smittvägar för sjukdomarna och varför sjukdomarna är vårdkrävande.

Verbala propositioner i filmen

Filmen är publicerad i båda versionerna och innehåller följande verbala budskap:

> Fästingar kan sprida sjukdomar. De vanligaste är TBE och borrelia. Om du får en fästing, ta bort den på en gång med en pincett eller en fästingborttagare.Ta tag om fästingen så nära huden som möjligt och dra långsamt rakt ut. Tips för att slippa fästingar. Använd långärmat och lång-byxor. Leta efter fästingar på kroppen. Glöm inte att leta i hårbotten och bakom öronen.
> (*Filmen*, bilaga 3)

Budskapet läses upp av en berättarröst och finns även textat. Makrotemat för filmens budskap är ***fästingar*** och makropropositionen är ***fästingar*** *kan sprida sjukdomar men det finns råd om hur du kan slippa fästingar.* Propositionerna i filmen redovisar jag i bilaga 5 (s. X). Propositionerna förutsätter att båda versionernas modelläsare har

faktiska förkunskaper om vad fästingar är, hur ett fästingbett ser ut och om att man kan ta bort en fästing själv. Propositionerna förutsätter även faktiska och mentala förkunskaper om när det är relevant att leta efter fästingar på kroppen och praktiska förkunskaper för att själv kunna ta bort fästingar. De förutsätter även de mentala förkunskaper som krävs för att följa råden och förstå varför det är viktigt.

Verbala propositioner i versionernas avsnitt

VLÄTT har sex avsnitt och *LV* har elva avsnitt. Avsnitten har egna makroteman och propositioner. Makrotemana redovisar jag i tabell 1 nedan och efter tabellen följer citat från versionerna och analys av avsnittens propositioner i båda versionerna. I bilaga 4 (s. V) finns en sammanställning av alla avsnittens propositioner.

Tabell 1. Avsnittens makroteman i båda versionerna

Version på lätt svenska		**Längre version**	
Avsnitt 1, 2	*Fästingar*	Avsnitt 1	*Övergående symtom*
Avsnitt 3	*Fästingborttagning*	Avsnitt 2, 3	*Söka vård*
Avsnitt 4	*Vårdkrävande symtom*	Avsnitt 4, 5	*Fästingborttagning*
Avsnitt 5	*Tips för att undvika fästingbett*	Avsnitt 6, 7	*Skydd mot fästingbett och komplikationer*
Avsnitt 6	*TBE*	Avsnitt 8	*Fästingar*
		Avsnitt 9	*Sjukdomar som fästingar sprider*
		Avsnitt 10, 11	*Patientens roll i vården*

Avsnittens verbala propositioner i versionen på lätt svenska

Temat i avsnitt 1 och 2 är fästingar. Till exempel innehåller avsnitten dessa meningar:

> Fästingar är små spindeldjur som finns i naturen (…) Fästingar är inte farliga men kan sprida sjukdomar. (…) Ta därför bort fästingen så fort som möjligt.
> (*VLÄTT*: avsnitt 1 och 2, bilaga 2)

Innehållet som citaten ovan visar gör att avsnittens propositioner förutsätter mentala förkunskaper för att kunna dra slutsatser om att ordet *sprida* betyder *smitta med sjukdom* i det här sammanhanget, samt om varför det är viktigt att ta bort fästingar. De förutsätter också faktiska förkunskaper hos modelläsaren om vad spindeldjur är, om att

sjukdomen sprids när fästingen biter i huden och praktiska förkunskaper som innefattar att modelläsaren kan ta bort en fästing själv. Propositionerna utifrån övrigt innehåll i avsnitt 1 och 2 förutsätter därtill faktiska förkunskaper om de vårdrelaterade begreppen inflammation, huden, lederna, nerverna och vaccin.

Temat i avsnitt 3 är fästingborttagning. Avsnittet innehåller bland annat dessa budskap:

> 1. Använd en pincett för att ta bort fästingar. (…) 2. Ta tag om fästingen så nära huden som möjligt. Dra försiktigt rakt ut. (…) Huden kan bli lite röd och svullen (…) men läker sedan. (*VLÄTT*, bilaga 2)

Innehållet som budskapen i citaten visar gör att avsnittets propositioner förutsätter faktiska förkunskaper hos modelläsaren om vad en pincett är, hur en fästing som bitit sig fast ser ut, hur röd och svullen hud ser ut och om vad läkning är. De förutsätter även mentala förkunskaper om hur man följer instruktioner och varför det är viktigt. De förutsätter även praktiska förkunskaper om hur man använder en pincett.

Temat i avsnitt 4 är vårdkrävande symtom. Avsnittet innehåller bland annat denna instruktion:

> Du ska kontakta en vårdcentral om (…) något av det här händer: Det finns en röd fläck, som är större än ett par centimeter (…) feber, ont i huvudet, ont i kroppen och är tröttare än vanligt. (*VLÄTT*: avsnitt 4, bilaga 2)

Innehållet som instruktionen i citatet ovan förmedlar gör att avsnittets propositioner förutsätter faktiska och mentala förkunskaper hos modelläsaren om hur man bedömer symtom, samt mentala förkunskaper om varför det är viktigt att söka vård. Propositionerna utifrån övrigt innehåll i avsnittet förutsätter även faktiska förkunskaper om vårdinstanser och praktiska förkunskaper om hur man söker vård.

Temat i avsnitt 5 är tips för att undvika fästingbett. Avsnittet har bland annat dessa tips:

> Ha på dig tröjor med långa ärmar, långa byxor och höga skor eller stövlar när du är ute i naturen. Leta efter fästingar på kroppen när du har varit ute i naturen. (*VLÄTT*: avsnitt 5, bilaga 2)

Tipsens innehåll gör att avsnittets propositioner förutsätter mentala förkunskaper hos modelläsaren om varför det är viktigt att skydda sig mot fästingbett. De förutsätter även

mentala förkunskaper och praktiska förkunskaper om att följa uppmanande instruktioner samt mentala förkunskaper om att tipsen endast *kan* skydda.

Temat i avsnitt 6 är TBE. I avsnittet förmedlas bland annat denna information:

> Det är särskilt stor risk att fästingar sprider sjukdomen TBE i vissa områden. (…) Vaccinera dig om du ska vara ute i naturen i något område där risken för smitta är stor.
> (*VLÄTT*: avsnitt 6, bilaga 2)

Innehållet som informationen ovan visar gör att avsnittets propositioner förutsätter faktiska förkunskaper hos modelläsaren om att TBE är ojämnt spridd i Sverige, hur fästingar sprider sjukdom och om vaccin. I avsnittet finns även information om att man kan få vaccin mot TBE på en vårdcentral. Propositionerna av den informationen förutsätter faktiska och praktiska förkunskaper om hur man kontaktar vården, samt mentala och praktiska förkunskaper om att följa instruktioner.

Avsnittens propositioner i den längre versionen

Teman i avsnitt 1, 2 och 3 är övergående symtom och söka vård. Avsnitten innehåller bland annat dessa budskap:

> Det är vanligt att det kliar och blir lite rött på bettstället (…).
> Kontakta vårdcentral om du har en rodnad (…) du har ont i muskler och leder (…).
> Ring genast 112 om (…). Ring 1177 om du vill ha sjukvårdsrådgivning (…). Ibland räcker det att du chattar eller videosamtalar med en läkare för att få vård.
> (*LV*: avsnitt 1, 2 och 3, bilaga 1)

Innehållet som citaten ovan visar gör att avsnittens propositioner förutsätter faktiska, mentala och praktiska förkunskaper hos modelläsaren som innefattar förmågan att tolka och bedöma de olika symtom som förklaras, särskilt att bedöma en rodnad och var smärtan är lokaliserad. De förutsätter även mentala förkunskaper för att kunna förstå vikten av att följa råden, samt faktiska förkunskaper om att vårdinstanser har olika uppdrag och kontaktvägar. De förutsätter också faktiska och praktiska förkunskaper om hur digitala samtal utförs.

Tema i avsnitt 4 och 5 är fästingborttagning och avsnitten förmedlar exempelvis dessa budskap och instruktioner:

> Det är viktigt att ta bort en fästing så fort som möjligt. (…) Du ska inte smörja eller badda något på fästingen (…). Ta tag om fästingen så nära huden som möjligt och dra långsamt rakt ut.

> Om det kommer en rodnad i huden (…) kan det vara ett tecken på borrelia (…).
> (*LV*, avsnitt: 4 och 5, bilaga 1)

Innehållet som citaten ovan visar gör att avsnittens propositioner förutsätter faktiska, praktiska och mentala förkunskaper hos modelläsaren om att denne kan ta bort en fästing själv och om varför det är viktigt att följa de instruktioner som framställs i mikropropositionerna. I instruktionerna som syns i citatet ovan framställs både negationer och uppmaningar, varför det förutsätts en mental och praktisk förmåga att följa olika former av instruktioner. Propositionerna utifrån övrigt innehåll i avsnitten förutsätter också en faktisk förkunskap om att fästingar *kan* bära på smitta och hur den överförs, samt faktisk förkunskap om vad exempelvis de vårdrelaterade begreppen *smittämnen* och *desinfektionsmedel* betyder.

Tema i avsnitt 6 och 7 är skydd mot fästingbett och komplikationer. I avsnitten förmedlas bland annat dessa budskap och råd:

> Det har visat sig att mörkt färgade kläder drar till sig färre fästingar. Däremot kan det vara lättare att upptäcka fästingar på ljusa kläder. (…) Ha heltäckande skor på fötterna (…). Leta gärna efter fästingar på kroppen när du varit utomhus. (…) Glöm inte att titta i hårbotten (…).
> (*LV*: avsnitt 6 och 7, bilaga 2)

Innehållet i budskapen och råden ovan gör att avsnittens propositioner förutsätter mentala och praktiska förkunskaper hos modelläsaren som innefattar dels en förmåga att förstå och följa råd och uppmaningar, dels förkunskaper som innefattar en förståelse för varför det är viktigt att skydda sig mot fästingbett. När det gäller att följa råd förutsätts en mental förmåga att avgöra vilket av de motsättande råden om kläder man ska följa, samt att tolka källan till satsen ”det har visat sig” (se inledningen till citatet ovan). Det förutsätts även mental förkunskap om att råden endast skyddar mot fästingbett.

Tema i avsnitt 8 är fästingar och avsnittet innehåller bland annat dessa budskap:

> Fästingar är små spindeldjur som främst finns i skog och högt gräs. (…) I varje stadium behöver den suga blod för att utvecklas.
> (*LV*: avsnitt 8, bilaga 1)

Innehållet som budskapen om fästingar visar gör att avsnittets propositioner förutsätter faktiska förkunskaper hos modelläsaren om spindeldjur, om spindeldjurs fortlevnad, men även om att fästingar kan finnas på andra platser än i gräs och skog.

Tema i avsnitt 9 är sjukdomar som fästingar sprider. Avsnittet innehåller bland annat dessa budskap:

> I Sverige är TBE och borrelia vanligast. (…) Du kan vaccinera dig mot TBE.
> (*LV*: avsnitt 9, bilaga 1)

Innehållet som citatet ovan visar gör att avsnittets propositioner förutsätter faktiska förkunskaper hos modelläsaren om betydelsen av begreppen *TBE, borrelia* och *vaccin.* Propositionerna utifrån övrigt innehåll i avsnittet förutsätter därtill faktiska förkunskaper om begreppen *bakterie, antibiotika, vaccin* och *fästingfeber*.

Tema i avsnitt 10 och 11 är patientens roll i vården. Avsnitten innehåller bland annat dessa budskap:

> Du kan söka vård på vilken vårdcentral eller öppen specialistmottagning du vill (…). För att du ska kunna vara delaktig i din vård och behandling är det viktigt att du förstår informationen. (…) Även barn ska vara delaktiga (…). Ju äldre barnet är desto viktigare är det.
> (*LV*: avsnitt 10 och 11, bilaga 1)

Budskapen i citaten ovan gör att avsnittens propositioner förutsätter faktiska förkunskaper hos modelläsaren om att rättigheterna är lagstadgade och om vad det begreppet *delaktighet* betyder. När det gäller val av vårdgivare förutsätts en praktisk förkunskap om hur valet görs. Det förutsätts också faktiska förkunskaper om skillnader mellan olika vårdgivare. När det gäller barns delaktighet förutsätts en mental förståelse för varför det är viktigast att äldre barn är delaktiga. Propositionerna utifrån övrigt innehåll i avsnittet förutsätter därtill faktiska förkunskaper om de vårdrelaterade begreppen *behandlingsalternativ, remiss* och *specialiserad vård*.

Versionernas propositioner visar sammantaget att modelläsaren i *VLÄTT* främst förutsätts ha förkunskaper om hur fästingbett ser ut, hur smitta sprids och om några vårdrelaterade begrepp. Modelläsaren i *VLÄTT* förutsätts även kunna följa instruktioner och förstå varför det är viktigt att göra det, samt kunna bedöma symtom. Modelläsaren i *LV* förutsätts ha bredare förkunskaper. De innebär mer vårdrelaterade kunskaper, en större förmåga för att tolka orsakssamband, tolka symtom och förstå varför det är viktigt att följa råden, samt praktisk förkunskap om hur digitala samtal går till.

7.2.2 Bildernas processtyper

Här redovisar jag vilka förkunskaper som förutsätts hos modelläsaren i bildernas processtyper. Jag redovisar först filmens bilder och sedan varje versions olika bilder.

Processtyper i filmens bilder

Bild 1, 2 och 3 i filmen visar en fästing i närbild. Fästingen är i förgrunden på en orange bakgrund i bild 1. I bild 2 och 3 är fästingen på ett hudparti med en grön bakgrund. I bildernas *symboliska betydelsepotentialer* framställs fästingens färger, strukturer och former i närbild. Det förutsätter faktiska och mentala förkunskaper hos båda versionernas modelläsare om att bilden visar en närbild, och om att man inte kan se fästingens utseende lika detaljer med ögat. Bild 2 framställer att det är på huden som fästingar biter, men hudillustrationen är inte helt tydlig. I bilden finns också en *narrativ enkelriktad aktionsprocess* som visar hur fästingen som aktör riktar sig mot huden. *Bild 2* förutsätter också därmed faktiska förkunskaper om att fästingar biter sig fast på huden och om när detta kan ske, samt faktiska och mentala förkunskaper om smittspridning. I bild 3 framställs en *narrativ enkelriktad aktionsprocess* där pincetten är aktör. Bild 3 förutsätter därmed att båda versionernas modelläsare har de mentala och praktiska förkunskaper som krävs för att ta bort en fästing och följa en instruktion.

Bild 4 visar en glödlampa i förgrunden på en grå bakgrund. Glödlampan tänds utan aktör, därmed framställs en händelse. Bilden har en *symbolisk betydelsepotential* som tolkas symbolisera att det nu kommer viktiga tips. Därmed förutsätts att båda versionernas modelläsare har mentala förkunskaper för att tolka vad händelsen symboliserar. *Bild 5, 6, 7 och 8* illustrerar tipsen som nämns. I bild 5 är det svarta kläder i förgrunden på en grå bakgrund. I bild 6 visas en naken ritad kvinnokropp och bild 7 zoomar in kroppens huvud. Kroppen är i förgrunden på en grön bakgrund. Bild 5 visar en *symbolisk betydelsepotential* eftersom den visar hur skyddande kläder kan se ut. Bild 6, 7 och 8 visar kroppens delar med *analytiska betydelsepotentialer* eftersom de visar delar och helhet och illustrerar att man ska titta efter fästingar på hela kroppen. Brösten på kroppen visar en *symbolisk betydelsepotential* eftersom de blir ett attribut som visar att det är en kvinnokropp. Bilderna förutsätter därmed att båda versionernas modelläsare har de mentala och praktiska förkunskaper som krävs för att tolka bilderna, samt de mentala och praktiska förkunskaper som krävs för att följa en instruktion. Bild 8 visar även ett förstoringsglas som fokuserar på en fotograferad närbild på en fästing.

Närbilden förutsätter därmed samma förkunskaper som i bild 1, 2 och 3. Förstorings-glaset visar en händelse eftersom det utan aktör förstorar fästingen. Bild 8 förutsätter att båda versionernas modelläsare har praktiska förkunskaper för att kunna använda ett förstoringsglas. Bild 8 förutsätter också att båda versionernas modelläsare har de mentala förkunskaper som krävs för att förstå att händelsen kan ha en symbolisk betydelse, eftersom det inte är tvunget att använda ett förstoringsglas för att se fästingar, även om en del kan behöva det.

Bildernas processtyper i versionen på lätt svenska

I *VLÄTT* finns två fotografiska bilder som visas i figur 2 nedan. Till vänster visas bild 1, till höger visas bild 2.

Figur 2. Fotografiska bilder i *VLÄTT*.

Urklipp från *VLÄTT*, bilaga 2. Fotograf: James Gathany, CDC Hudkliniken, Södersjukhuset.

Bild 1 visar en fästing i närbild. Betydelsepotentialerna som framställs i bilden har betydelse för det fjärde avsnittets propositioner om hur en fästing ser ut. Bilden framställer *analytiska betydelsepotentialer* om hur stor fästingen är relaterat till en växtdel. Växtdelens totala storlek visas inte. Bilden framställer också *analytiska betydelsepotentialer* som visar hur stora kroppsdelarna är. I dess *symboliska betydelse-potentialer* framställs hur fästingens färger, strukturer och former ser ut i närbild. I bilden är fästingen förgrunden och växtdelen bakgrunden. *Bild 2* visar en hudrodnad i närbild. Rodnaden är förgrunden och hudpartiet är bakgrunden. Betydelsepotentialerna som framställs i bild 2 har betydelse för det femte avsnittets propositioner. Bilden framställer *analytiska betydelsepotentialer* som visar hur rodnaden skiljer sig mot huden. Den framställer även *symboliska betydelsepotentialer* av hur den ser ut i närbild.

I bilderna förutsätts att modelläsaren I *VLÄTT* har praktiska och mentala förkunskaper när det gäller att tolka en närbild och koppla den till avsnittets propositioner. Det

förutsätts även faktiska och mentala förkunskaper om att bilden visar motivet i närbild, och om att man till exempel inte kan uppfatta fästingens utseende lika detaljerat med ögat. Det förutsätts även mentala förkunskaper för att dra slutsatser om att växtdelen är en detalj på en växt, troligen ett grässtrå, för att kunna förstå hur liten fästingen är. Det förutsätts även mentala förkunskaper om att en rodnad *kan* se ut så här.

Bildernas processtyper i den längre versionen

I *LV* finns en grafisk illustration som visas i figur 3 nedan.

Figur 3. Grafisk illustration i *LV* som visar hur bråttom det är att söka vård.

Urklipp från *LV*, bilaga 1.

I *bild 1* finns en grafisk illustration som visar hur bråttom det är att söka vård. Den *symboliska processen* i bilden framställer en betydelsepotential för propositionerna i avsnitt 3, där pilen och färgerna är bärare av betydelser. Framställningen visar att det är symtomen som avgör hur bråttom det är att söka vård. Den *klassificerande processen* i bilden framställer att symtomen är relaterade till andra symtom som är mellanordnade på en skala. Bilden framställer också en *narrativ händelseprocess* med en vektor, en pil. I *LV* finns också två fotografiska bilder som visas i figur 4 nedan. Till vänster visas bild 2, till höger visas bild 3.

Figur 4. Fotografiska bilder i *LV*.

Urklipp från *LV*, bilaga 2. Fotografer: Emma Hasselgren och Emmali Anséus, 1177.se, nationella redaktionen.

Bild 2 visar en fästing i en persons hårbotten. Bilden framställer en *konceptuell analytisk process* som visar en fästings storlek relaterad till en människas storlek. Den framställer också en *konceptuell symbolisk process* med en betydelsepotential för versionens tema, eftersom den illustrerar hur ett fästingbett på en person faktiskt ser ut och var ett fästingbett kan ske på huden. Deltagare i bilden är fästingen och personen. *Bild 3* visar ett barn i en skog. Barnet är förgrunden och skogen bakgrunden. Bilden visar en *narrativ aktionsprocess* där barnet är aktör. I bilden framställs en vektor genom att kroppshållningen och blicken visar att aktören är på väg. Aktörens klädsel visar till viss del en *konceptuell symbolisk process* eftersom klädseln har en betydelsepotential för avsnittets makrotema om skydd mot fästingbett. Klädseln kan ses som ett attribut som signalerar att barnet har rätt typ av skyddande klädsel på sig.

Bilderna i *LV* förutsätter att modelläsaren har faktiska och mentala förkunskaper när det gäller att tolka vad bilder föreställer och koppla dem till versionens innehåll. Eftersom bilderna inte är desamma som i *VLÄTT* förutsätts andra förkunskaper. Bild 1 förutsätter att modelläsaren i *LV* har faktiska och mentala förkunskaper när det gäller att tolka vad en grafisk illustration föreställer. Den förutsätter även faktiska förkunskaper om att det finns olika vårdinstanser, och att symtomen avgör var man kan söka vård. Denna faktiska förkunskap förutsätter i sin tur en mental förkunskap om hur sjukvården är organiserad och praktiska förkunskaper om hur man söker rätt vårdinstans. För att kunna tolka bilden krävs också en mental förståelse för vad pilen och färgerna i bilden framställer för betydelser. I bild 2 och 3 förutsätts att modelläsaren saknar faktiska förkunskaper om hur det ser ut när en fästing bitit sig fast på huden, var på huden bett kan ske, hur en rodnad ser ut och hur täckande kläder ser ut. Det förutsätts mentala och praktiska förkunskaper för att kunna omsätta bildernas betydelser i handling.

7.3 Textuell analys: förkunskaper hos versionernas modelläsare

Här redovisar jag vilka förkunskaper som förutsätts hos versionernas modelläsare utifrån kompositionen.

7.3.1 Kompositionen

I filmen och versionernas avsnitt har verbala propositioner komponerats med visuella semiotiska resurser. Versionernas komposition liknar mestadels varandra, men förutsätter olika förkunskaper hos versionernas modelläsare. Detta redovisar jag nedan.

Filmens komposition

I filmen, som är gemensam för versionerna, är kompositionen gjord med texter, ritade och fotografiska bilder, samt animationer. Texterna läses även upp av en berättarröst. Alla verbala propositioner är komponerade med visuella semiotiska resurser. Filmen är placerad under versionernas ingress, vilket gör att hela filmens innehåll om råd för att undvika fästingar och fästingburna sjukdomar får ett viktigt, generellt och idealiserat informationsvärde. Filmen förutsätter att båda versionernas modelläsare har de praktiska och mentala förkunskaper som krävs för att starta och följa filmen, samt för att se, höra, tolka och agera på innehållet. Det förutsätts också att de har mental förkunskap för att förstå varför det är viktigt att följa råden.

De verbala propositionernas placering i versionerna

Propositionerna har placerats olika i versionerna. I *VLÄTT* är avsnitten som handlar om fästingar och borttagning placerade först, vilket gör att de får mest idealiserade, generella och viktiga informationsvärden. I *LV* är avsnitten som handlar om symtom och när man ska söka vård placerade först, vilket gör att de budskapen får mest idealiserade, generella och viktiga informationsvärden. Det förutsätter att båda versionernas modelläsare har de praktiska och mentala förkunskaper som krävs för att hitta information som inte är framställd som idealiserad, generell och viktig. I *VLÄTT* är avsnitten om när man ska söka vård, om tips för att undvika fästingbett och om TBE placerade senare, vilket gör att deras informationsvärde blir något mindre idealiserade generella och viktiga. I *LV* gäller detta i stället avsnitten om borttagning, hur man skyddar sig mot fästingbett, vad en fästing är, sjukdomar och om patientens roll.

I båda versionerna finns flera mikropropositioner som inte är komponerade med visuella resurser, därför får dessa reella informationsvärden. Flera av dem har också mer specifika och reella informationsvärden på grund av sin placering. Detta förutsätter att båda versionernas modelläsare har en mental och praktisk förkunskap som innefattar förmågan att hitta, läsa och förstå vad som är viktigt i innehållet. I *VLÄTT* saknas till exempel visuella resurser som illustrerar hur det ser ut när en fästing sitter på huden. I *VLÄTT* saknas också visuella resurser som förtydligar var och hur man ska söka vård och som förtydligar tipsen för att inte få fästingbett. Det förutsätts därmed att modelläsaren i *VLÄTT* kan dra slutsatser av, samt tillämpa, dessa mikropropositioner. I

LV saknas visuella resurser som visar en rodnad. Det förutsätter att modelläsaren i *LV* har de mentala förkunskaper som krävs för att föreställa sig en rodnad.

Flera propositioner och visuella semiotiska resurser är relaterade till varandra, men är inte placerade nära varandra. Detta förutsätter att båda versionernas modelläsare har mentala förkunskaper för att kunna relatera dem till varandra. I *LV* gäller det till exempel budskapet om hur fästingar ser ut i avsnitt 8 och vilken storlek de har i förhållande till kroppen som finns i bilden i avsnitt 4. I *VLÄTT* gäller det till exempel budskapet om borrelia som finns i bildtexten till bild 2 i avsnitt 4 och inuti avsnitt 2.

Verbala propositioner i visuellt framskjutna rubriker

I båda versionerna finns två typer av visuellt framskjutna rubriknivåer. De har samma visuella utformning i båda versionerna. Figur 5 nedan visar två rubriker från *LV*.

Figur 5. Visuellt framskjutna rubriknivåer i versionerna.

Urklipp från *LV*, bilaga 1.

De rödfärgade är rubriker till avsnitten och de svartfärgade är underrubriker inuti avsnitten. De svartfärgade har en något mindre storlek. De rödfärgade är mest framträdande och är också samstämmiga med de rubriker som finns i varje versions navigeringsruta (se Figur 10). Särskilt i de rödfärgade rubrikerna blir informationsvärdet idealiserat, generellt och viktigt.

I citaten nedan finns exempel på det verbala innehållet i rubrikerna i *VLÄTT*:

> **När ska jag** söka vård (rödfärgad rubrik avsnitt 4)
> **Vaccination mot** sjukdomen TBE (rödfärgad rubrik avsnitt 5)
> **Hur tar jag bort** en fästing? (rödfärgad rubrik avsnitt 3)
> **Fästingar** finns i naturen (svartfärgad rubrik avsnitt 1)
> **Fästingar** kan sprida sjukdomar (svartfärgad rubrik avsnitt 2)
> (*VLÄTT*, bilaga 2)

Inuti rubrikerna tolkas det som står till höger vara ny information för modelläsaren, medan det som står till vänster (markerat i fetstil) tolkas som känd information. I *VLÄTT* gör denna komposition att det förutsätts att modelläsaren har faktiska

förkunskaper om att det finns vaccination mot TBE och om att det finns ett bestämt *när* som avgör vårdbehovet. Det innebär även att modelläsaren förutsätts veta att man kan ta bort en fästing själv, men inte vet var fästingar finns och att de kan sprida sjukdomar.

I citaten nedan finns exempel på det verbala innehållet i rubrikerna i *LV*:

> **När och var** ska jag söka vård (rödfärgad rubrik avsnitt 2)
> **Om det är bråttom** (svartfärgad rubrik avsnitt 3)
> **Så tar du bort** en fästing (rödfärgad rubrik avsnitt 4)
> **Påverka och delta** i din vård (rödfärgad rubrik avsnitt 10)
> (*LV*, bilaga 1)

Inuti rubrikerna tolkas det som står till höger vara ny information för modelläsaren, medan det som står till vänster (markerat i fetstil) tolkas som känd information. I *LV* förutsätter denna komposition att modelläsaren har faktiska förkunskaper om att det finns ett bestämt *när* som avgör vårdbehovet och ett bestämt *var* man söker vård. Den förutsätter även faktiska förkunskaper om att behovet kan vara akut, om att man kan ta bort en fästing själv, samt om att man har rätt att påverka och delta i vården.

Verbala propositioner i listor

I båda versionerna finns punktlistor som har samma visuella utformning. Figur 6 nedan visar en punktlista från *LV*.

Så här tar du bort en fästing:

- Använd en pincett eller en fästingborttagare. Båda finns att köpa på ett apotek och i en del butiker.
- Ta tag om fästingen så nära huden som möjligt och dra långsamt rakt ut.

Figur 6. Punktlista i *LV*.

Urklipp från LV, bilaga 1.

Listornas punkter är rödfärgade och indragna åt höger från textens marginal. Deras placering åt höger gör att propositionerna i dem framställs som ny information. Propositionerna får idealiserade och generella informationsvärden, eftersom de är visuellt framskjutna. Listorna förutsätter att varje versions modelläsare har de förkunskaper som krävs för att utläsa att listan hänger ihop med texten ovanför.

I *VLÄTT* finns även en numrerad lista med svarta siffror, den visas i figur 7 nedan.

Hur tar jag bort en fästing?

1. Använd en pincett för att ta bort fästingar. Det finns olika sorter att köpa på apotek.
2. Ta tag om fästingen så nära huden som möjligt. Dra försiktigt rakt ut. Försök få med hela fästingen.
3. Tvätta med tvål och vatten där fästingen satt.

Figur 7. Numrerad lista i *VLÄTT*.

Urklipp från VLÄTT, bilaga 2.

Denna lista förutsätter att modelläsaren har de mentala förkunskaper som krävs för att förstå att listan är en instruktion som ger svar på frågan *Hur tar jag bort en fästing*?.

Verbala propositioner komponerade med bilder

I båda versionerna finns två fotografiska bilder som är placerade åt höger, högt upp i de avsnitt som de är kopplade till (se Figur 2 och Figur 4). Under bilderna finns en röd linje och bildtext som har samma visuella utformning i båda versionerna. I figur 8 nedan visas en bildtext från *VLÄTT*.

En fästing är 1-4 millimeter lång.

Figur 8. Bildtext till bild 1 i *VLÄTT*.

Urklipp från VLÄTT, bilaga 2. Fotograf: James Gathany, CDC Hudkliniken, Södersjukhuset.

Placeringen och kompositionen gör att alla bilder och bildtexters informationsvärde blir idealiserade, generella och viktiga. De förutsätter att varje versions modelläsare har de faktiska och mentala förkunskaperna som krävs för att sammankoppla text och bild.

I *VLÄTT* visar bild 1 en fästing i närbild (se figur 8). Fästingen är i förgrunden, vilket gör att dess utseende blir idealiserat, generellt och viktigt. Bildtexten och bilden är direkt relaterade till mikropropositionerna om fästingar. Närbilden visar inte fästingen i verklig storlek, vilket gör att det förutsätts att modelläsaren i *VLÄTT* har mentala förkunskaper för att förstå visuella betydelser i närbilder. Bild 2 i *VLÄTT* har en röd hudfläck i närbild (se Figur 2), vilket gör att fläckens utseende blir idealiserat, generellt och viktigt. Bildtexten lyder: ”En röd fläck, som kan likna en ring, kan vara borrelia” (*VLÄTT*, bilaga 2). Detta förutsätter liknande förkunskaper som i bild 1, eftersom båda är närbilder. Bildens innehåll och de delar i bildtexten som handlar om fläckens, är direkt relaterat till mikropropositionerna om fläcken. I bildtexten nämns också borrelia. Budskapet hör ihop med mikropropositionen om borrelia i avsnitt 2. Detta förutsätter att modelläsaren har mentala förkunskaper för att kunna sammankoppla budskapen.

I *LV* visar den första fotografiska bilden hur ett fästingbett ser ut på huden (se Figur 4). Bildtexten lyder: ” Glöm inte att titta i hårbotten efter fästingar.” (*LV*, bilaga 1). Bilden är inte placerad ihop med de mikropropositioner som handlar om fästingars utseende, vilket ger bilden ett mer reellt, specifikt och mindre viktigt informationsvärde i förhållande till dem. Bildtexten får däremot ett mer idealiserat, generellt och viktigt informationsvärde. Det förutsätter att modelläsaren har faktiska förkunskaper om hur fästingar ser ut, men att modelläsaren inte vet att de kan bita i hårbotten. Den andra bilden i *LV* visar ett barn i en skog (se Figur 4). Bildtexten lyder: ”Mörka och täckande kläder skyddar mot fästingar.” (*LV*, bilaga 1). Bildtexten och bilden är direkt relaterade till de mikropropositioner som handlar om klädsel och utevistelse, vilket gör att deras informationsvärde framställs som viktigt. Framför allt framställs det som viktigt när det gäller klädsel. Det förutsätter att modelläsaren saknar faktiska förkunskaper om hur skyddande klädsel ser ut. I *LV* finns även en illustration som är placerad åt vänster (se Figur 3). Vid den finns en länk till sidan *Vanliga symtom – när ska jag söka vård?*. Den förutsätter faktiska förkunskaper om att man når en symtomguide via länken, samt mentala och praktiska förkunskaper för att interaktivt bedöma symtom.

Verbala propositioner i visuellt framskjutna hyperlänkar

I båda versionerna finns hyperlänkar inuti avsnitten. De har samma visuella utformning i båda versionerna. De har framskjutits med blåfärgade bokstäver. I figur 9 nedan visas två hyperlänkar från *LV*.

Kontakta en vårdcentral eller en jouröppen mottagning så snart det går om du har ett eller flera av följande besvär:

Figur 9. Två hyperlänkar inuti avsnitt 2 i *LV*.

Urklipp från LV, bilaga 1.

I *LV* finns 14 hyperlänkar till mer information som är kopplad till olika teman. Framskjutenheten gör att de framhäver flera mikropropositioner, exempelvis de som handlar om vårdinstanser och sjukdomar. Deras syfte är att länka till mer information, vilket gör att de förutsätter att modelläsaren i *LV* har de faktiska och praktiska förkunskaper som krävs för att hantera länkar. De förutsätter också att modelläsaren har de mentala förkunskaper som krävs för att förstå att det finns mer information med mer specifika informationsvärden. I *VLÄTT* finns endast fyra hyperlänkar som dels går till *LV*, dels till versionen på tre språk. Detta gör att *VLÄTT* förutsätter att modelläsaren i lägre grad har de förkunskaper som krävs för att hantera länkar.

Verbala propositioner i visuellt framskjutna navigeringsrutor

I båda versionerna finns navigeringsrutor. De har samma visuella utformning i båda versionerna. I figur 10 nedan visas navigeringsrutan i *VLÄTT*.

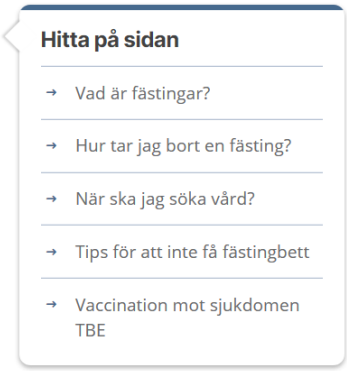

Figur 10. Navigeringsrutan i *VLÄTT*.

Urklipp från VLÄTT, bilaga 1.

Navigeringsrutorna i båda versionerna är placerade i högra övre kanten och är synliga var man än befinner sig i versionerna. Alla rubrikerna i rutan är klickbara, vilket skapar olika läsvägar. De har visuellt utformats med blåa pilar, en markerad blå kant samt med den visuellt framskjutna rubriken *hitta på sidan*. Rubriken i rutan har större textstorlek och fetare typsnitt än övrig text i den. Innehållet är relaterat till versionernas makro-

propositioner. Placeringen gör att både rutans funktion och alla makropropositionernas budskap får idealiserade, generella och viktiga informationsvärden. De rubriker som är placerade högst upp får mest idealiserade och generella informationsvärden. Rutan förutsätter att modelläsaren i båda versionerna har de faktiska och praktiska förkunskaper som krävs för att flytta sig runt på webbsidan och välja läsväg.

8 Behov av information hos versionernas modelläsare

Här redovisar jag de behov av information som förutsätts hos versionernas modelläsare. Avsnittet innehåller därmed ett resultat av delanalyserna i textanalys B och ger svar på den andra frågeställningen. Resultatet presenterar jag först med en sammanfattning, sedan följer en jämförelse av versionernas olika modelläsare. Jämförelsen ger därmed även svar på den tredje frågeställningen om modelläsarnas likheter och skillnader.

8.1 Sammanfattning av textanalys B

Båda versionerna förutsätter att deras modelläsare behöver informerande, förklarande och instruerande budskap. Framför allt förutsätts att versionernas modelläsare behöver veta vad fästingar är, att de kan sprida sjukdomar, hur man tar bort dem och vilka sjukdomar och behandlingar som finns. I båda versionerna förutsätts även att de behöver lugnande budskap om att de flesta inte behöver vård vid fästingbett. Navigeringsrutan förutsätter att de behöver välja läsväg och filmen förutsätter att de behöver höra och se råden. I *LV* förutsätts därtill att modelläsaren behöver få mer information om fler teman. I *VLÄTT* förutsätts i stället att modelläsaren inte behöver så mycket information, men särskilt behöver veta exempelvis att fästingar finns i naturen och hur en rodnad ser ut. I *VLÄTT* förutsätts det också att modelläsaren behöver mer förklaringar och uppmananingar. I filmen förutsätts att båda versionernas modelläsare mest behöver instruerande uppmaningar i stället för fakta och förklaringar.

8.2 Interpersonell analys: behov av information hos versionernas modelläsare

Här redovisar jag de behov av information som förutsätts hos varje versions modelläsare utifrån de verbala språkhandlingarnas typer och teman.

8.2.1 Typer av verbala språkhandlingar

I båda versionerna förekommer de fyra generella verbala språkhandlingarna. Enligt den metod jag beskriver i avsnitt 5.2.3 och visar i bilaga 6 (s. XI) har jag indelat dem i

situationsspecifika språkhandlingar. Påståenden har jag indelat i fem situationsspecifika språkhandlingar: *informerande påståenden, informerande påståenden med gardering, förklarande påståenden, förklarande påståenden med gardering* och *lugnande påståenden*. Uppmaningar har jag indelat i *instruerande uppmaningar* och *rådgivande uppmaningar*. *Erbjudanden* har jag benämnt *erbjudande som lovar*. *Frågor* har jag endast benämnt som frågor[5].

I versionerna presenteras informationen främst med *förklarande påståenden, informerande påståenden* och *instruerande uppmaningar*. I *VLÄTT* är andelen förklarande påståenden med och utan garderingar, instruerande uppmaningar och frågor högre än i *LV*. I *LV* är andelen informerande påståenden, informerande påståenden med garderingar, rådgivande uppmaningar och erbjudanden högre än i *VLÄTT*. Antalet språkhandlingar och fördelningen av dem presenteras i tabell 2 nedan.

Tabell 2. Antal och andel situationsspecifika språkhandlingar i versionerna

Situationsspecifik språkhandling	**Antal**		**Andel i procent**	
	Längre version	Version på lätt svenska	Längre version	Version på lätt svenska
Informerande påstående	19	12	15,3 %	13 %
Förklarande påstående	43	41	34,7 %	44,6 %
Lugnande påstående	4	2	3,2 %	2,2 %
Informerande med gardering	11	5	8,9 %	5,4 %
Förklarande med gardering	9	9	7,3 %	9,8 %
Instruerande uppmaning	21	17	16,9 %	18,5%
Rådgivande uppmaning	8	2	6,5 %	2,2%
Fråga	3	3	2,4 %	3,3%
Erbjudande som lovar	6	1	4,8 %	1,1%
Summa	124	92	100 %	100 %

Resultatet över andelen situationsspecifika språkhandlingar visar att båda versionernas modelläsare förutsätts ha mest behov av informerande budskap, förklaringar och uppmanande instruktioner. I *VLÄTT* förutsätts därtill att modelläsaren behöver mer instruktioner av uppmanande karaktär än av rådgivande karaktär, medan modelläsaren i

[5] *Frågor* är inte med i bilaga 6 eftersom de endast är indelade utifrån det avslutande frågetecknet i satsen.

LV förutsätts behöva uppmaningar som är av rådgivande karaktär. I *VLÄTT* förutsätts att modelläsaren behöver få mer förklaringar. I *LV* förutsätts att modelläsaren behöver få mer information om sändarens tjänster.

I filmen finns nio verbala språkhandlingar som ej är inkluderade i tabellen ovan. De består av sex instruerande uppmaningar, två informerande påståenden och ett förklarande påstående. Det förutsätter att båda versionernas modelläsare mest behöver instruerande uppmaningar i stället för fakta och förklaringar.

8.2.2 De verbala språkhandlingarnas teman

Båda versionerna förutsätter att deras modelläsare behöver information om sju teman, men temana har olika antal språkhandlingar i versionerna, vilket syns i tabellen nedan.

Tabell 3. Antal språkhandlingar som varje tema är presenterat med i versionerna

Tema	**Antal språkhandlingar**	
	Längre version	Version på lätt svenska
Symtom	10	13
Att söka vård	19	7
Fästingborttagning	25	15
Skydd mot fästingbett	13	13
Vad fästingar är	19	15
Sjukdomar och behandlingar	19	24
Patientens roll i vården	12	2

Antalet språkhandlingar som teman presenteras med visar att *VLÄTT* förutsätter att modelläsaren inte behöver veta lika mycket om patientens roll, om att söka vård, om fästingborttagning och om symtom, jämfört med modelläsaren i *LV*. Nedan analyserar jag vad varje tema förutsätter för behov av information hos varje versions modelläsare.

Temat symtom

I båda versionerna dominerar förklarande påståenden i presentationen av symtomen. Här är två citat som visar exempel på förklarande påståenden i varje version:

> Om det kommer en rodnad i huden efter tidigast en vecka kan det vara ett tecken på borrelia, särskilt om rodnaden växer.
> (*LV*: avsnitt 5, bilaga 1)

> En röd fläck, som kan likna en ring, kan vara borrelia.
> (*VLÄTT*: avsnitt 4, bilaga 2)

Dessa påståenden förutsätter att båda versionernas modelläsare behöver förklarande budskap. *VLÄTT* har fler förklarande påståenden och förklarande påståenden med garderingar, vilket gör att det förutsätts att modelläsaren behöver mer förklaringar.

LV har i stället fler lugnande påståenden om symtom, vilket gör att det förutsätts att modelläsaren behöver fler sådana. I dessa citat finns två lugnande påståenden från *LV*:

> Det är vanligt att det kliar och blir lite rött på bettstället i några dagar efter fästingbettet. Det brukar gå över av sig själv inom några dagar.
> (*LV*: avsnitt 1, bilaga 1)

Temat att söka vård

I *LV* finns betydligt fler språkhandlingar som presenterar temat att söka vård, vilket gör att det förutsätts att modelläsaren behöver mer information om detta tema än i *VLÄTT*. De flesta är förklarande påståenden om var man ska söka vård. I *LV* finns rubriker med frågan *när och var ska jag söka vård?* vilket förutsätter att modelläsaren ställer sig denna fråga. I *VLÄTT* finns en liknade fråga, men den utesluter ordet *var*, vilket gör att det förutsätts att modelläsaren endast ställer sig frågan om *när* man ska söka vård. I *VLÄTT* finns inte heller så många förklaringar om var man ska söka vård som i *LV*.

Båda versionerna har snarlika lugnande påstående om behovet av vård, till exempel finns dessa budskap i versionerna:

> De flesta personer som blir bitna av en fästing behöver inte söka vård.
> (*VLÄTT*: avsnitt 4, bilaga 2)

> De allra flesta som blir bitna av en fästing behöver inte söka vård.
> (*LV*: avsnitt 2, bilaga 1)

Dessa lugnande påstående förutsätter att varje versions modelläsare behöver lugnande budskap om behovet av vård vid fästingbett.

VLÄTT har garderingar i budskapet om vad 1177 kan hjälpa till med via telefon. Det står att man *kan* få hjälp med var man ska söka vård *om* det behövs. Ordet *om* syftar på en symtombedömning som 1177 gör via telefon. Därmed förutsätter *VLÄTT* att modelläsaren inte kan bedöma symtom på samma sätt som i *LV*. I *LV* är budskapet mer informerande eftersom det står att man *får* hjälp med var man ska söka vård, därmed förutsätts att modelläsaren i *LV* bättre kan bedöma symtom innan kontakt med 1177.

Temana fästingborttagning och skydd mot fästingar

I *LV* presenteras temana fästingborttagning och skydd mot fästingbett med flera informerande och förklarande påståenden, samt med rådgivande och instruerande uppmaningar:

> Därför är det viktigt att ta bort en fästing så fort som möjligt. (…)
> Det har visat sig att mörkt färgade kläder drar till sig färre fästingar. (…) Du kan till exempel ta för vana att leta efter fästingar varje kväll.
> (*LV*: ingress och avsnitt 6, 7, bilaga 1)

I *VLÄTT* presenteras temana i stället främst med instruerande uppmaningar och några förklaringar:

> Ta bort fästingar som du hittar på huden. (…) Ha på dig tröjor med långa ärmar, långa byxor och höga skor eller stövlar (…). Leta efter fästingar när du varit ute i naturen.
> (*VLÄTT*: ingress och avsnitt 5, bilaga 2)

Skillnaderna gör att det förutsätts att modelläsaren *VLÄTT* behöver mer uppmaningar och förklaringar, och att modelläsaren i *LV* behöver fler budskap som också informerar, förklarar och ger råd.

Temana vad fästningar är, samt sjukdomar och behandling

I båda versionerna presenteras temana fästingar, sjukdomar och behandlingar främst med informerande och förklarande påståenden. Båda versionerna innehåller också en fråga om vad fästingar är. Detta gör att varje versions modelläsare förutsätts behöva veta vad fästingar är och förklarande information om sjukdomarna och behandlingarna.

När det gäller språkhandlingar om vaccin mot TBE finns skillnader mellan versionerna. I *VLÄTT* presenteras vaccin med en uppmaning:

> Vaccinera dig om du ska vara ute i naturen i något område där risken för smitta är stor.
> (*VLÄTT*: avsnitt 6, bilaga 2)

I *LV* presenteras vaccin i stället med ett informerande påstående med gardering:

> Du kan vaccinera dig mot TBE.
> (*LV*: avsnitt 6, bilaga 1)

Skillnaden mellan citaten visar att det återigen förutsätts att modelläsaren i *VLÄTT* behöver mer uppmaningar.

Även det gäller språkhandlingar om smittrisk finns skillnader mellan versionerna. I *LV* finns ett lugnande påstående om smittrisk:

> Risken att bli smittad är liten om du tar bort fästingen direkt.
> (*LV*: avsnitt 9, bilaga 1)

I *VLÄTT* är budskapet om smittrisk i stället presenterat mer informerande:

> Det är större risk att bli smittad om fästingen sitter kvar länge.
> (*VLÄTT*: avsnitt 2, bilaga 2)

Skillnaden mellan citaten visar att *LV* förutsätter att modelläsaren behöver mer lugnande budskap om smittrisk än modelläsaren i *VLÄTT*.

Temat patientens roll i vården

I *LV* finns 17 språkhandlingar som presenterar patientens roll. De handlar till exempel om att rätten att vara delaktig, förstå informationen och få en tolk. Temat är nästan helt uteslutet i *VLÄTT*. Därmed förutsätts att enbart modelläsaren i *LV* behöver veta detta.

Teman i filmens språkhandlingar

I filmen finns främst instruerande uppmaningar om fästingborttagning och skydd mot fästingar. Det finns även ett informerande påstående med gardering om fästingar och ett förklarande påstående om fästingborttagning. Det saknas informerande och förklarande påståenden om till exempel var fästingar finns, hur fästingar sprider sjukdomar, vilka vårdkrävande symtom sjukdomarna kan ge, samt om när man ska leta efter fästingar på huden. Därmed förutsätts att varje versions modelläsare i filmen inte behöver få information om detta för att kunna förstå varför det är viktigt att följa råden, utan främst behöver uppmanande budskap om att följa råden.

8.3 Textuell analys:
behov av information hos versionernas modelläsare

Här redovisar jag vilka behov av information som förutsätts hos versionernas modelläsare utifrån versionernas komposition, samt utifrån versionernas multimodala element och multisekventiella konstruktioner.

8.3.1 Kompositionen

Den textuella analysen visar att de verbala språkhandlingar som är framskjutna med visuella semiotiska resurser finns i filmen, ingresserna, navigeringsrutorna, rubrikerna, punktlistorna, bildtexterna och de blåfärgade hyperlänkarna.

Filmen

I filmen har de mest idealiserade semiotiska resurserna placerats i mitten, vilket gör att deras budskap framställts som mest viktiga. Kompositionen gör att språkhandlingarna som presenterar information om sjukdomar samt om de praktiska råden för att undvika sjukdomarna och fästingbett framställts som mest viktiga. De visuella semiotiska resurserna tolkas främst illustrera råden om hur man tar bort en fästing, hur skyddande kläder ser ut och om att man ska leta efter fästingar på hela kroppen. Den fotografiska bilden på en fästing finns med i hela filmen, dock finns ingen verbal språkhandling som förklarar fästingens faktiska storlek, utseende eller var de finns. Kompositionen förutsätter därmed att varje versions modelläsare behöver få de praktiska råden illustrerade, men att de inte behöver så mycket bakgrundsinformation.

Verbala språkhandlingar i ingresser, navigeringsrutor, rubriker och hyperlänkar

Språkhandlingarna i ingresserna är i båda versionerna visuellt framskjutna genom större textstorlek och radavstånd, samt genom att de har en rödfärgad rubrik. I figur 11 nedan visas ingressernas utformning med ett urklipp från *VLÄTT*.

Biten av fästing

Biten av fästing - svenska lättläst

Fästingar är små spindeldjur som biter sig fast på huden och suger blod. Ta bort fästingar som du hittar på huden. Ibland kan fästingar sprida sjukdomar. Då kan du behöva söka vård.

Figur 11. Ingress från *VLÄTT*.

Urklipp från *VLÄTT*, bilaga 2.

Ingressernas visuella utformning gör att de får idealiserade och viktiga informationsvärden. I båda versionernas ingresser finns språkhandlingar om vad fästingar är och att de kan sprida sjukdomar, vilket visar att det förutsätts att det är viktigt för båda versionernas modelläsare att veta detta. Till höger om ingresserna har en navigeringsruta placerats i båda versionerna (se Figur 10) . Rutan är framskjuten genom sin högerplacering samt genom blåfärgade detaljer. I *LV* innehåller navigeringsrutan två frågor: *När och var ska jag söka vård?* och *Vad är en fästing?*. Den innehåller även en rådgivande uppmaning om skydd mot fästingbett, samt en instruerande uppmaning om att påverka sin vård. I *VLÄTT* innehåller rutan tre frågor: *Vad är fästingar?, Hur tar jag bort en fästing?* och *När ska jag söka vård?*. Dessa är även visuellt framskjutna i versionernas rödfärgade rubriker ovanför varje avsnitt, vilket gör att dessa får viktiga och idealiserade informationsvärden.

Kompositionen i den visuella utformningen gör att *LV* förutsätter att modelläsaren också har frågor om *var* man ska söka vård. Detta förstärks också av att det inuti språk-handlingar finns hyperlänkar till mer information om de olika vårdinstanserna. I *LV* förutsätter kompositionen också att modelläsaren behöver mer information hur man kan påverka och delta sin vård. Även detta är förstärkt av blåfärgade hyperlänkar till mer information. I *VLÄTT* förutsätts i stället att modelläsaren har fler frågor, framför allt om hur man tar bort en fästing. I *VLÄTT* finns tre hyperlänkar som leder till råden på fler språk, vilket gör att det i *VLÄTT* förutsätts att modelläsaren kan vara i behov av det.

Inuti avsnitten i båda versionerna finns också fler språkhandlingar i svartfärgade underrubriker med fetstil och större textstorlek (se exempel i Figur 5). Framskjutenheten gör att de får viktiga och idealiserade informationsvärden. I *VLÄTT* presenterar de att fästingar finns i naturen att de kan sprida sjukdomar, vilket gör att denna information förutsätts vara viktig för modelläsaren. I *LV* presenterar underrubrikerna budskap om när det är bråttom att söka vård, samt två instruerande uppmaningar om att man ska kontrollera huden efter fästingbett och kroppen när man varit ute i naturen. Dessa budskap är inte visuellt framskjutna på liknande sätt i *VLÄTT*, vilket gör att det förutsätts att denna information främst är viktig för modelläsaren i *LV*. I *LV* finns även blåfärgade hyperlänkar inuti språkhandlingarna om sjukdomar och om vaccin. Dessa leder till mer information och gör därmed att det förutsätts att modelläsaren i *LV* behöver veta mer.

Bildtexterna

Nedanför båda versionernas bilder finns språkhandlingar i bildtexterna (se exempel i Figur 8). De är visuellt framskjutna genom sin placering till höger, samt genom att de markerats med en röd linje. Detta gör att språkhandlingarna i bildtexterna får idealiserade och viktiga informationsvärden. I *VLÄTT* finns först en informerande språkhandling: *en fästing är 1–4 millimeter lång* visuellt framskjuten genom en närbild på en fästing. Sedan finns de förklarande påståendena *En röd fläck, som kan likna en ring, kan vara borrelia* visuellt framskjutna genom en närbild på en hudrodnad. Dessa bilder finns inte i *LV*. Detta gör att det förutsätts att det är mest viktigt för modelläsaren i *VLÄTT* att få se hur en fästing och en rodnad ser ut. I *LV* finns i stället en bild som visar en fästing i en persons hårbotten, samt en bild som visar ett barn med heltäckande kläder. De är kombinerade med en instruerande uppmaning om att inte glömma att leta efter fästingar i hårbotten, samt med ett påstående som säger att mörka och täckande kläder skyddar mot fästingar. Därmed förutsätts det att denna uppmaning och information är mest viktig för modelläsaren i *LV*. I *LV* finns även en illustration som är en länk till en symtomguide (se Figur 3) och som är kombinerad med en fråga om när man ska söka vård. Symtomguiden förutsätter att modelläsaren behöver en manual för att bedöma sina symtom själv.

Punktlistorna

I båda versionerna finns verbala språkhandlingar i punktlistor (se exempel i Figur 6). De är indragna åt höger från marginalen och har rödfärgade punkter. Detta gör att deras informationsvärden blir idealiserade och viktiga. I versionerna finns punktlistor om vårdkrävande symtom, vilket gör att det förutsätts att båda versionernas modelläsare behöver veta detta. I *LV* finns även en punktlista med en uppmaning om att söka vård vid akuta symtom, vilket saknas i *VLÄTT*. Därmed förutsätts att budskapet bara är viktigt för modelläsaren i *LV*. Båda versionerna har även punktlistor med språk-handlingar om fästingborttagning. I *VLÄTT* har listan siffror i stället för punkter (se Figur 7). Trots skillnaderna förutsätts att informationen är viktig för varje versions modelläsare, men att modelläsaren i *VLÄTT* behöver få den stegvis. I *VLÄTT* finns även punktlistor med uppmaningar om skydd mot fästingar, samt förklarande påstående om riskområden för TBE. Därmed förutsätts att detta budskap främst är viktigt för modelläsaren i *VLÄTT*.

8.3.2 Versionernas multimodalitiet och multisekventialitet

Det förutsätts att varje versions modelläsare behöver få informationen med flera multimodala element och multisekventiella läsvägar. Navigeringsrutan i versionerna förutsätter behov en överskådlig innehållsförteckning och av att välja läsväg. Versionernas multimodals disposition med ingress, rubriker, punktlistor och korta stycken förutsätter att varje versions modelläsare behöver få texten sorterad på detta sätt. I filmen förutsätts att varje versions modelläsare behöver höra och se illustrationer för de praktiska råden. I båda versionerna finns bilder med bildtext. De förutsätter att varje versions modelläsare behöver få texten illustrerad och bilder förklarade. De största skillnaderna är vilken information som bilderna i versionerna visar. I *LV* förutsätts att modelläsaren behöver se hur ett fästingbett ser ut och var det kan sitta, samt hur skyddande kläder ser ut. I *VLÄTT* förutsätts i stället att modelläsaren behöver se hur en fästing och rodnad ser ut. I *LV* finns också länken till symtomguiden, samt fler hyperlänkar. Detta gör att modelläsaren i *LV* förutsätts ha ett större behov av att välja läsväg.

9 Diskussion och konklusion

Studien analyserar två versioner av en webbtext om fästingbett: en längre version och en version på lätt svenska. Studien identifierar och jämför de förkunskaper och behov av information som förutsätts hos versionernas olika modelläsare. Här diskuterar jag vad de viktigaste resultaten om likheterna och skillnaderna hos versionernas modelläsare säger om versionernas mottagaranpassning. Jag belyser också hur resultaten visar några angelägna utmaningar med mottagaranpassning till breda mottagargrupper.

9.1 Mottagaranpassningen utifrån versionernas olika modelläsare

9.1.1 Versionernas modelläsare visar en del krav som ställs på mottagarna

Analysen visar att versionernas olika modelläsare har dels gemensamma, dels skilda förkunskaper. Båda versionernas modelläsare förutsätts ha faktiska förkunskaper om till exempel hur smitta sprids, om att det finns ett bestämt *när* som avgör vårdbehovet, samt om vad några vårdrelaterade begrepp betyder, exempelvis *vaccin* och *smitta*. De förutsätts även ha praktiska förkunskaper för att ta bort en fästing, navigera i webbtexter och följa instruktioner, samt förutsätts ha mentala förkunskaper för att bedöma symtom, förstå när det är viktigt att söka vård, urskilja vad som är viktigt och förstå att råden bara kan skydda. Seljeseth (2020:43, 187) menar att modelläsaren kan visa en del av de krav som texten ställt på de empiriska mottagarnas möjlighet att tillgodogöra sig texten. Därmed visar analysen en del av vad versionerna förutsatt att mottagarna vet och kan.

Den visar även att mottagarna måste ha flertalet förkunskaper för att göra inferenser och tillämpa budskapet, samt att de som inte har någon eller några av dessa hindras att tillgodogöra sig texten. Enligt Hellspong och Ledin (1997:128) kan texter dock inte förklara allt utan måste förutsätta vissa förkunskaper.

De förutsatta förkunskaperna hos varje versions modelläsare visar framför allt en del av kraven på mottagarnas hälsolitteracitet. Kraven exemplifierar den mångfacetterade hälsolitteracitet som behövs i dag och som lyfts fram av Ringsberg, Olander och Tillgren (2014:13). Kraven visar även att mottagarna behöver ha en tillräcklig hälso-litteracitet för att klara att läsa och navigera i en webbtext, förstå innehållet, men också för att aktivt agera och fatta beslut. Detta samstämmer med Guldbrand och Englund Hjalmarssons (2012:15–16) beskrivning av de krav som ställs på webbtexters mottagare, samt med Valans (2020:3, 5) beskrivning av vilka krav på förkunskaper som nutida hälso- och sjukvårdsrelaterade råd ställer. Därmed går det att dra slutsatsen att mottagarna i båda versionerna främst behöver det som Ringsberg, Olander och Tillgren (2014:50) benämner som en *kommunikativ och interaktiv hälsolitteracitet*, vilken är en högre grad av hälsolitteracitet och som innefattar förmågan att aktivt söka, förstå och tillämpa råd. Kraven visar också att mottagarna i båda versionerna behöver ha en *kritisk hälsolitteracitet* för att själva kunna avgöra vad vissa budskap betyder i praktiken. Denna hälsolitteracitet innebär att kritiskt kunna tolka budskap (Ringsberg, Olander och Tillgren 2014:50). Det syns exempelvis i förkunskaperna som krävs för att bedöma symtom och för att förstå att råden *kan* skydda och att fästingar *kan* sprida sjukdomar

Därmed är det inte bara *LV* som ställer höga krav på mottagarnas förkunskaper. Detta kan jämföras med Forsbergs (2012:64) resultat om att texter på lätt svenska också ställer höga krav genom att förutsätta flera förkunskaper. I *LV* förutsätts dock en mer avancerad kommunikativ och interaktiv hälsolitteracitet än i *VLÄTT* . Denna tolkning baserar jag på att det förutsätts att modelläsaren i *LV* vet mer om vårdrelaterade begrepp och olika vårdinstanser, men också att det förutsätts att de kan bedöma symtom interaktivt, tolka fler orsakssamband, följa fler råd, utföra digitala samtal, söka vård vid rätt instans, samt hitta och tillgodogöra sig mer information via hyperlänkar. I *VLÄTT* förutsätts det inte att modelläsaren har dessa förkunskaper på samma sätt. Tolkningen har likheter med Hammars (2018:28–30) resultat om att texter på lätt svenska ställer lägre krav. Det mindre antalet vårdrelaterade begrepp, teman och hyperlänkar i *VLÄTT*

illustrerar dessa lägre krav tydligast och visar att mottagaranpassningen följer Lundberg och Reichenbergs (2007:8) råd om ett enklare språk, men inte DIGG:s (2018a) råd om att inte utesluta information i versioner på lätt svenska. I *VLÄTT* finns exempelvis inga budskap om akuta symtom eller om patientens roll i vården. Däremot förutsätts att modelläsaren i *VLÄTT* har vissa förkunskaper som inte förutsätts i *LV*. Analysen visar exempelvis att endast *VLÄTT* förutsätter förkunskaper om hur ett fästingbett ser ut och för att kunna tolka fotografiska närbilder. Närbilderna på en fästing och en hudrodnad förutsätter därtill att modelläsaren kan se analytiska betydelser i en bild (jfr Björkvall 2019:62, 153), vilket visar den kritiska hälsolitteracitet som krävs i *VLÄTT*.

I filmen framställs råden med bilder och ljud, vilket följer DIGG:s (2018b, 2021) råd om att anpassa texten till mottagare med särskilda behov och lässvårigheter. Samtidigt ställer dock filmen i vissa avseenden ännu högre krav på mottagarnas hälsolitteracitet i båda versionerna. Analysen visar exempelvis att filmen förutsätter att båda versionernas modelläsare har mer förkunskaper om fästingar och smittspridning. Analysen visar också att filmen förutsätter att båda versionernas modelläsare kan följa multimodala råd, samt kan förstå varför det är viktigt att följa råden och att råden endast kan skydda. I filmen finns även flera bilder med symboliska och analytiska betydelser som modelläsaren förutsätts kunna urskilja. Detta visar återigen att båda versionerna ställer krav på att mottagarna har en kommunikativ, interaktiv och kritisk hälsolitteracitet. Detta illustrerar Holsanovas (2010:84) påstående om att en film kräver förkunskaper för att kunna tillgodogöra sig tematiska och funktionella skeenden, eftersom filmen i vissa avseenden förutsätter mer förkunskaper än övrigt innehåll. Dock tolkar jag att filmen har en ambition att ställa lägre krav eftersom budskapet både berättas och illustreras. De förutsatta förkunskaperna väcker frågor om vilka mottagare som kan tillgodogöra sig den bäst. Är det mottagare med särskilda behov eller är det i stället ungdomar? Enligt Jarlbro (2010:97) är filmer ett bra val för att väcka uppmärksamhet och enligt Ito-Jaeger et. al (2021:8) är de ett effektivt sätt att få ungdomar söka vård.

Kraven på mottagarnas förkunskaper i versionerna väcker frågor om kravnivån är för hög, särskilt i ljuset av Stableford och Mettgers (2007:85) resultat om att många saknar kunskaper om medicinskt fackspråk och de strukturer som budskapet grundas på. Frågorna är även relevanta i och med kraven på att mottagarna kan bedöma symtom, framför allt eftersom Valans (2020:56–59) studie visade att mottagare med låg

hälsolitteracitet inte alltid upplever att de bör söka vård. Båda versionerna har budskap om att man kan få hjälp att bedöma symtom, men dessa har inte framställts som viktiga. Kravnivån leder därmed till tvivel om hur väl mottagaranpassningen följer FHM:s (2018:57) råd om brukarvänlighet. Mottagaranpassningen följer Språkrådets (2014:11) klarspråksrubricerade råd och språklagens (SFS 2009:600) krav om begriplighet i hög grad, men kraven på mottagarnas hälsolitteracitet kan hindra brukarvänligheten.

9.1.2 Versionernas modelläsare ger en bild av mottagarnas olika behov

Analysen visar att versionernas olika modelläsare förutsätts ha dels gemensamma behov av information, dels skilda behov av information. I ljuset av Språkrådets (2014:13) råd om att texter ska svara på mottagarnas frågor går det att dra slutsatsen att versionerna förutsätter att versionernas mottagare har både gemensamma och skilda frågor om fästingbett. Seljeseth (2020:187) skriver att sändare ska sträva efter att bygga upp en relevant kompetens hos modelläsaren. Analysen ger därför en bild av vilken information versionerna förutsatt som relevant för mottagarna. Båda versionerna förutsätter att mottagarna främst undrar vad fästingar är, hur fästingar tas bort, vilka sjukdomar och behandlingar som finns, samt att de behöver lugnande budskap om att de flesta inte behöver vård vid fästingbett. I *LV* förutsätts därtill att de behöver veta mer om akuta symtom, hur man bedömer symtom, när och var man ska söka vård, samt om sina rättigheter. Hyperlänkarna i *LV* förutsätter även att de behöver mer information än versionen rymmer. I *VLÄTT* förutsätts det i stället att mottagarna inte behöver så mycket information. Mellan versionerna finns även flera skillnader i hur budskapen placerats och framskjutits, vilket gör att de framstår som olika viktiga för versionernas mottagare.

Skillnaderna väcker frågor om sändaren vet vad mottagarna vill veta och därmed också tvivel om sändaren har en realistisk bild deras behov (jfr Seljeseth 2020:187 & Jarlbro 2010:49, 83). Skillnaderna mellan versionernas innehåll är till viss del i linje med Velanders (2018:32) resultat om att viktig information inte fanns i Vårdguidens texter på lätt svenska, samt går emot DIGG:s (2018a) råd om att texter på lätt svenska inte får utelämna information. Det kan vara så att versionernas mottagare har olika frågor, men det blir problem om det är så att mottagarna i *VLÄTT* har frågor som de inte får svar på, men som det finns svar på i *LV*. *VLÄTT* förutsätter bland annat att mottagarna inte behöver veta något om sina rättigheter, vilket är problematiskt. Särskilt eftersom rättigheterna till att få en tolk och att förstå informationen från vården inte nämns i

VLÄTT. Flera av de grupper som kan vara mottagare för versionen, och som nämns av Lundberg och Reichenberg (2009:15), kan dock behöva denna information. Om man ser till Valans (2020:56–59) resultat om att föräldrar med låg hälsolitteracitet inte alltid upplever när de bör söka vård är det även problematiskt att *VLÄTT* inte innehåller någon information om akuta symtom. Det kan i värsta fall leda till att de som har akuta symtom inte söker akut vård.

Båda versionerna förutsätter modelläsare som främst behöver budskap med informerande och förklarande påståenden, samt uppmaningar. Resultatet om den höga andelen påståenden är i linje med Lassus (2010:192, 203) resultat, men resultatet om antalet uppmaningar går tvärtemot hennes resultat. Lassus (2010:184–186) tolkar att de uppmaningar som finns i hennes material förutsätter en självständig modelläsare som handlar aktivt. Tolkningen har likheter med Skoglunds (2014:202) tolkning om att modelläsaren i hennes material förutsätts kunna ta eget ansvar. Deras tolkningar är gångbara i min studie. Tolkningarna styrker även min diskussion om att versionerna förutsätter en kommunikativ och interaktiv hälsolitteracitet (se avsnitt 9.1.1).

I *VLÄTT* förutsätts det därtill att modelläsaren behöver fler förklaringar och instruerande uppmaningar och i filmen förutsätts att varje versions modelläsare behöver mest instruerande uppmaningar. Antalet förklaringar i *VLÄTT* är i linje med Lundberg och Reichenbergs (2009:8) råd om att texter på lätt svenska tydligt ska förklara orsakssamband. Den höga andelen uppmaningar i filmen stämmer inte med Skoglunds (2020:254–258) resultat i analysen av filmmanuset från mödrahälsovården. Skoglund (2020:259) menar att informativa påståenden är mer önskvärt när saklig information ska ges, vilket jag håller med om. Att mottagarna av texter på lätt svenska eller filmer behöver mer uppmaningar är inte heller i linje med någon av de rekommendationer som Lundberg och Reichenberg (2009) och DIGG (2018a, 2018b, 2021) presenterar. Kanske är uppmaningarna en metod för att korta textlängden, eftersom påståenden lätt får fler ord än uppmaningar (se citat från versionerna s. 40). En kortare textlängd följer DIGG:s (2018) råd. Däremot bidrar antalet uppmaningar i *VLÄTT* och i filmen till att sändaren framställs som auktoritär gentemot mottagarna (jfr Skoglund 2020:258).

Versionernas utformning gör att det är svårt att peka ut hur det förutsätts att varje versions modelläsare behöver få informationen. Analysen visar i stället att utformningen

beaktar många olika behov. Båda versionerna förutsätter att det finns mottagare som främst behöver få de budskap som framställts som idealiserade och viktiga. Navigeringsrutorna förutsätter i stället att det finns de som behöver få välja en egen läsväg. Filmen förutsätter att det finns mottagare i båda versionerna som behöver höra och se de praktiska råden i uppmaningar. Sammantaget visar analysen att båda versionerna vänder sig till en bred grupp med olika förutsättningar. Därmed uppfyller den i hög grad mottagaranpassningens mål enligt DIGG (2018b, 2021), nämligen att en så bred grupp som möjligt ska kunna tillgodogöra sig en text. Utformningen visar att mottagaranpassningen faktiskt grundas i realistiska bilder av mottagarnas olika förutsättningar vilket Jarlbro (2010:49) säger är viktigt i hälsorelaterade budskap.

9.2 Mottagaranpassning är en utmaning

Studien åskådliggör flera av de utmaningar som textproduktion till breda mottagargrupper innebär (jfr Nord 2011:20 & Rehnberg 2012). När det gäller utformning av hälso- och sjukvårdsrelaterade råd utifrån mottagarnas förkunskaper är utmaningarna särskilt angelägna, eftersom textproducenter behöver beakta att det finns mottagare som är hindrade från att tillgodogöra sig råden. Både Stableford och Mettger (2007:71) och Wångdahl et al. (2017:128) klargör att låg hälsolitteracitet kan vara ett av hindren. Studien kan dock bara antyda vilka mottagare som har störst möjlighet att tillgodogöra sig versionerna. Hur väl sändaren gjort med mottagaranpassningen kan bara varje enskild mottagare svara på. Däremot visar studien att analyser av vad texters semiotiska resurser förutsätter hos modelläsaren kan ge viktiga upplysningar om vad texter förutsätter hos mottagarna. Analyserna kan därför vara ett redskap för språkkonsulter.

Vårdguidens råd är riktade till en bred grupp, ja till oss alla. Därmed visar versionernas modelläsare en del av det som förutsätts hos oss alla. Framöver behövs mer kunskap om hur vi tillämpar hälsorelaterade råd, vilket även Karlsson (2015:77) menar. Till exempel kan en intervjustudie ge kunskap om hur mottagare med olika förutsättningar förstått vikten av att tillämpa råden om skydd mot fästingbett. Eftersom TBE ökar, samt kan orsaka svåra symtom för individer och stora kostnader för samhället (Slunge, Boman & Studahl 2022:314, 318), är det en angelägen ansats. Dessutom uppmanar versionerna oss att följa råden och FHM (2022c) menar att det är viktigt att vi gör det.

10 Referenser

1177 Vårdguiden (2022). *Om 1177*. https://www.1177.se/om-1177-vardguiden/ [2022-02-18]

1177 Vårdguiden (2019). *Om 1177 Vårdguiden på webben.* https://www.1177.se/om-1177-vardguiden/1177-vardguiden-pa-webben/om-1177-vardguiden-pa-webben/ [2022-02-18]

1177 Vårdguiden (2021). *Fästingbett.* https://www.1177.se/olyckor--skador/bett-stick-och-vaxter/fastingbett/ [2022-02-16].

1177 (u.å.). *Biten av fästing.* https://www.1177.se/sv-se-x-ll/other-languages/other-languages/symtomsjukdom---andra-sprak/biten-av-fasting---andra-sprak/ [2022-02-16].

Bellander, T. och Nikolaidou, Z. (2017). Building health knowledge online: Parents' online information searching on congenital heart defects. *Literacy and Numeracy Studies: An international journal in the education and training of adults*, 25(1), (ss. 4-19). https://doi.org/10.5130/lns.v25i1.5358

Björkvall, A. (2003) *Svensk reklam och dess modelläsare.* Diss. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1073023/FULLTEXT01.pdf

Björkvall, A. ([2009]2019) *Den visuella texten. Multimodal analys i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Eco, U. (1974). *The role of the reader. Explorations in the semiotics of Texts.* Bloomington: Indiana University press.

Eriksson, G. & Östman, J. ([2000]2010). Receptionsanalys. I Ekström, M. och Larsson, L. (red) *Metoder i kommunikationsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, ss. 305–327.

Forsberg, C. (2012). *Myndigheten, texten och läsaren: Myndighetsinformation i version på lätt svenska.* Magisteruppsats pedagogik, Institutionen för lärande och samhälle. Malmö: Malmö Högskola. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1498582/FULLTEXT01.pdf

Folkhälsomyndigheten (2016). *Sjukdomsinformation om borreliainfektion.* https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/smittsamma-sjukdomar/borreliainfektion-/ [2022-03-14].

Folkhälsomyndigheten (2018). *Hälsokommunikation i det nya medielandskapet Kartläggning av internationell och svensk forskning 2010–2016.* https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/h/halsokommunikation-i-det-nya-medielandskapet/. Stockholm, Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2022a). *Vanliga frågor om TBE (Tick Borne Encephalitis) Vad är TBE?* [2022-03-08].

Folkhälsomyndigheten (2022b). *Vanliga frågor om TBE (Tick Borne Encephalitis): Vilka är symtomen på TBE?* [2022-03-08].

Folkhälsomyndigheten (2022c). *Vanliga frågor om TBE (Tick Borne Encephalitis):Hur kan man förebygga fästingbett?* [2022-03-08].

Guldbrand K. & Englund Hjalmarsson, H. (2012). *Klarspråk på nätet. Webbredaktörens skrivhandbok.* Stockholm: Prodicta förlag

Hammar, G. (2018). *Från klarspråk till lättläst: En jämförande textanalys av myndighetsinformation om att starta företag.* Kandidatuppsats, Linnéuniversitetet, Fakulteten för konst och humaniora, Institutionen för svenska språket. Växjö: Linnéuniversitetet. http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:826461/FULLTEXT01.pdf

Halliday, M. (1978). *Language as a social semiotic, the social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.

Hellspong L. & Ledin, P. (1997). *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Holmberg, P. ([2011]2019). Texters interpersonella grammatik. I Holmberg, P., Karlsson, A-M. & Nord, A. (red.) *Funktionell textanalys.* Lund: Studentlitteratur, ss. 97–113.

Holmberg P., Karlsson, A-M., & Nord, A. ([2011]2019). Funktionell grammatik och textanalys. I Holmberg, P., Karlsson, A-M. & Nord, A. (red.) *Funktionell textanalys.* Lund: Studentlitteratur, ss. 7–18.

Holsanova, J. (2010). Myter och sanningar om läsning. Om samspelet mellan språk och bild i olika medier. Stockholm: Språkrådet och Norstedts.

Ito-Jaeger, S., Perez Vallejos E., Curran, T., Spors, V., Long, Y., Liguori, A., Warwick, M., Wilson, M. & Crawford, P. (2021). Digital video interventions and mental health literacy among young people: a scoping review, *Journal of Mental Health*, ss. 1–11. https://doi-org.proxy.lnu.se/10.1080/09638237.2021.1922642

Jarlbro, G. ([1999]2010). *Hälsokommunikation. En introduktion.* Lund: Studentlitteratur

Josephson, O. (2011). En bok om textvård. I Språkrådet (red.) *Textvård: att läsa skriva och bedöma texter.* Stockholm: Norstedts, ss. 5–23.

Karlsson, A-M. (2015). När ska man söka vård? Positioner och perspektiv i webbinformation om hjärtfel hos barn I: *SPRÅK OCH IDENTITET Rapport från ASLA:s symposium*, Södertörns högskola 8–9 maj 2014. Svenska föreningen för tillämpad språkvetenskap, Södertörns högskola, Kahlin, L., Landqvist, M. och Tykesson, I. (red). Stockholm: Södertörns högskola. (ss. 77—90). http://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:856771/FULLTEXT03.pdf

Karlsson, A-M., Bellander, T., Landqvist, M., Nikolaidou, Z. & Melander Marttala, U. (2018). *Hälsolitteracitet och kunskapsbyggande i informationssamhället.* I Vetenskapsrådet Resultatdialog 2018. Stockholm: Vetenskapsrådet. (ss. 57–59). https://www.vr.se/download/18.ad27632166e0b1efab112b/1555322323292/Resultatdialog_VR_2018.pdf

Lagerholm, P. ([2005]2010). *Språkvetenskapliga uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Lassus, J. (2010). *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen.* Diss. Helsingfors: Finska, finsk-ugriska och nordiska institutionen Helsingfors universitet, Finland .https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19627/betydel.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Ledin, P., Nyström Höög, C., Tønnesson, J. & Westberg, G. (2019). Den multimodala sakprosan. Sakprosa, 11 (4), ss. 1–50. https://doi.org/10.5617/sakprosa.7072

Lundberg, I. & Reichenberg, M. (2009). *Vad är lättläst?* Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten. https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/vad-ar-lattlast.pdf/

Manganello J., Falisil A.L., Roberts, K. J., Smith, K. C., & McKenzie, L. B. (2017). Pediatric injury information seeking for mothers with young children: The role of health literacy and ehealth literacy. *Journal of Communication in Healthcare*, vol. 9 no. 3, 223–231. https://doi.org/10.1080/17538068.2016.1192757

Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) (2018a). *Ge information på lättläst svenska.* https://webbriktlinjer.se/riktlinjer/12-ge-information-pa-lattlast/ [2021-12-01]

Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) (2018b). *Kombinera skrift med ljud, bild och film* https://webbriktlinjer.se/riktlinjer/11-kombinera-skrift-med-ljud-bild-och-film/ [2022-05-05]

Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) (2021). *Ge all information på begriplig svenska*. https://webbriktlinjer.se/riktlinjer/10-ge-all-information-pa-begriplig-svenska/ [2021-12-01]

Nord, A. (2011). *Att göra någon annans text tydlig. Förutsättningar och språkideal vid språkbearbetning av myndighetstext.* (TeFa nr. 48) Uppsala: FUMS, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A578975&dswid=9161

Nordenstam, A. & Olin-Scheller, C. (2017) Om modelläsare i lättlästa svenska ungdomsromaner. I Warnqvist, Å. (red.) *Samtida svensk ungdomslitteratur.* Lund: Studentlitteratur, ss. 127–145

Norrby, C. ([1996]2014). *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra.* Lund: Studentlitteratur.

Rehnberg, H. S. (2012). Inte klart vad som är lätt. Språktidningen, 7 augusti. https://spraktidningen.se/2012/08/inte-klart-vad-som-ar-latt/ [2012-11-26]

Rikstermbanken (2021). *Definition av lättläst text*. https://www.rikstermbanken.se/termposter/3200/l%C3%A4ttl%C3%A4st_text [2022-02-21]

Ringsberg, K., Olander, E. & Tillgren, P. (2014). Introduktion. I: *Health literacy: teori och praktik i hälsofrämjande arbete*, Ringsberg, K., Olander, E. & Tillgren, P. (red). Lund: Studentlitteratur. (ss. 13–17).

Ringsberg, K., Olander, E., & Tillgren, P. (2014). Health literacy – ett dynamiskt begrepp. I: *Health literacy: teori och praktik i hälsofrämjande arbete*, Ringsberg, K., Olander E. & Tillgren, P. (red). Lund: Studentlitteratur. (ss. 47–74).

Seljeseth, I. (2020). *Klart språk og retorisk medborgerskap.* Diss. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Humanistisk fakultet Universitetet i Oslo. https://www.hf.uio.no/iln/forskning/aktuelt/arrangementer/disputaser/2021/avhandling_seljeseth1.pdf

SFS nr: 2009:600. *Språklagen*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Skoglund, A. (2014). *Kommunikativa strategier i texter om tobaksavvänjning. Innehåll, argumentation och modelläsare*. Diss. Växjö: Institutionen för svenska språket, Linnéuniversitetet, Växjö. http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:745413/FULLTEXT01.pdf

Skoglund, A. (2020). "Prata med din barnmorska": Språkhandlingar i ett kommunikationsstöd i mödrahälsovården. *HumaNetten*, No. 44, ss. 249–264. https://doi.org/10.15626/hn.20204412

Slunge, D., Boman, A. & Studahl, M. (2022). Burden of Tick-Borne Encephalitis, Sweden. *Emerging Infectious Diseases*, Vol. 28, No. 2, ss. 314–322. https://doi.org/10.3201/eid2802.204324

Språkrådet. (2014). *Myndigheternas skrivregler.* Stockholm: Språkrådet och Nordstedts Juridik.

Språkrådet. (2018). Vinnaren av Klarspråkskristallen 2018 - pressmeddelande 25 april 2018.pdf (isof.se) [2022-02-18]

Stableford, S. & Mettger, W. (2007). Plain Language: A Strategic Response to the Health Literacy Challenge. *J Public Health Pol* 28, 71–93. DOI: 10.1057/palgrave.jphp.3200102

Valan, L. (2020). *Föräldrars användning av Internet för rådgivning avseende sina friska barns hälsa och utveckling och dess inverkan på Barnhälsovårdens konsultativa arbete. En studie i Svensk Barnhälsovård*. Diss. Sundsvall: Fakulteten för Humanvetenskap, Mittuniversitetet, Sundsvall.

Velander, N. (2018). *Vad händer när en text görs om till lättläst? En analys av Region Skånes webbtexter*. Examensarbete, Svenska, Språk- och litteraturcentrum,

Språkkonsultprogrammet. Lund: Lunds universitet. https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/8963096

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed.* Stockholm: Vetenskapsrådet. https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html

Wångdahl, J., Lau, M., Nordström, P., Samulowitz, A. & Karlsson, L. (2017). Hälsolitteracitet – en kommunikativ utmaning för hälso- och sjukvården. *Socialmedicinsk tidskrift 2*, 2017. https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1114661/FULLTEXT02.pdf (ss. 126–135).

Yassin, D. ([2011]2019). Elever i år 3 tycker till. Interpersonell grammatik för åsikter och råd i insändartexter. I Holmberg, P., Karlsson, A-M. & Nord, A. (red.) *Funktionell textanalys*. Lund: Studentlitteratur, ss. 114–126.

11 Bilagor

Bilaga 1 Längre version

https://www.1177.se/olyckor--skador/bett-stick-och-vaxter/fastingbett/

Hämtad 2022-02-03. Fotograf till bilderna är Emma Hasselgren och Emmali Anséus, 1177 Vårdguiden nationella redaktionen.

Avsnitt 6

Så kan du skydda dig mot fästingbett

Det har visat sig att mörkt färgade kläder drar till sig färre fästingar. Däremot kan det vara lättare att upptäcka fästingar på ljusa kläder.

Du kan skydda dig bra genom att ha på dig mörka och täckande kläder. Det kan till exempel vara en långärmad tröja, långbyxor och strumpor. Ha heltäckande skor på fötterna, helst stövlar.

Mörka och täckande kläder skyddar mot fästingar.

Avsnitt 7

Kontrollera kroppen

Leta gärna efter fästingar på kroppen när du har varit utomhus. Du kan till exempel ta för vana att leta efter fästingar varje kväll. Fästingar vandrar omkring i flera timmar på kroppen innan de biter sig fast, så då kan du ibland hitta dem innan dess.

Barn får ofta fästingar på övre delen av kroppen. Glöm inte att titta i hårbotten och bakom öronen. Det är också bra att regelbundet leta efter fästingar på husdjur.

Avsnitt 8

Vad är en fästing?

Fästingar är små spindeldjur som främst finns i skog och i högt gräs. De kan bli aktiva redan tidigt på våren, när det börjar bli cirka fem grader varmt. Säsongen för fästingar brukar räknas från mars till november.

Fästingen genomgår tre aktiva stadier i sin utveckling. Först från larv till nymf och därefter till vuxen fästing. I varje stadium behöver den suga blod för att utvecklas vidare. Larven ser ut som en fästing men är mindre, ungefär en halv millimeter lång. Nymfen är cirka en millimeter och den vuxna fästingen är 3 till 4 millimeter lång.

Avsnitt 9

Sjukdomar som sprids av fästingar

Det finns flera sjukdomar som kan spridas med fästingar. I Sverige är borrelia och TBE vanligast.

Borrelia orsakas av en bakterie. Du kan inte vaccinera dig mot borrelia, men sjukdomen kan behandlas med antibiotika. Risken att bli smittad är liten om du tar bort fästingen direkt.

TBE orsakas av ett virus och förekommer framför allt i vissa riskområden. Du kan vaccinera dig mot TBE.

Fästingar kan också överföra en annan bakterie som kan ge fästingfeber, en sjukdom som är vanlig bland djur. Människor kan också smittas men får mycket sällan några symtom.

Avsnitt 10

Påverka och delta i din vård

Du kan söka vård på vilken vårdcentral eller öppen specialistmottagning du vill i hela landet. Ibland krävs det remiss till den öppna specialiserade vården.

Du ska förstå informationen

För att du ska kunna vara delaktig i din vård och behandling är det viktigt att du förstår informationen du får av vårdpersonalen. Ställ frågor om du inte förstår. Du ska till exempel få information om behandlingsalternativ och hur länge du kan behöva vänta på vård och behandling.

Även barn ska vara delaktiga i sin vård. Ju äldre barnet är desto viktigare är det.

Du har möjlighet att få hjälp av en tolk om du inte pratar svenska. Du har också möjlighet att få hjälp av en tolk om du har en hörselnedsättning.

TIPSA & DELA ARTIKELN

Senast uppdaterad:	2021-04-30
Redaktör:	Rebecka Persson, 1177 Vårdguiden, nationella redaktionen
Granskare:	Bertil Marklund, läkare, professor i allmänmedicin, Göteborg
Fotograf:	Emma Hasselgren, 1177 Vårdguiden, nationella redaktionen Emmali Anséus, 1177 Vårdguiden, nationella redaktionen

Bilaga 2 Version på lätt svenska

https://www.1177.se/sv-se-x-ll/other-languages/other-languages/symtomsjukdom---andra-sprak/biten-av-fasting---andra-sprak/ Hämtad 2022-02-03. Fotograf till bilderna är James Gathany, CDC och Hudkliniken, Södersjukhuset.

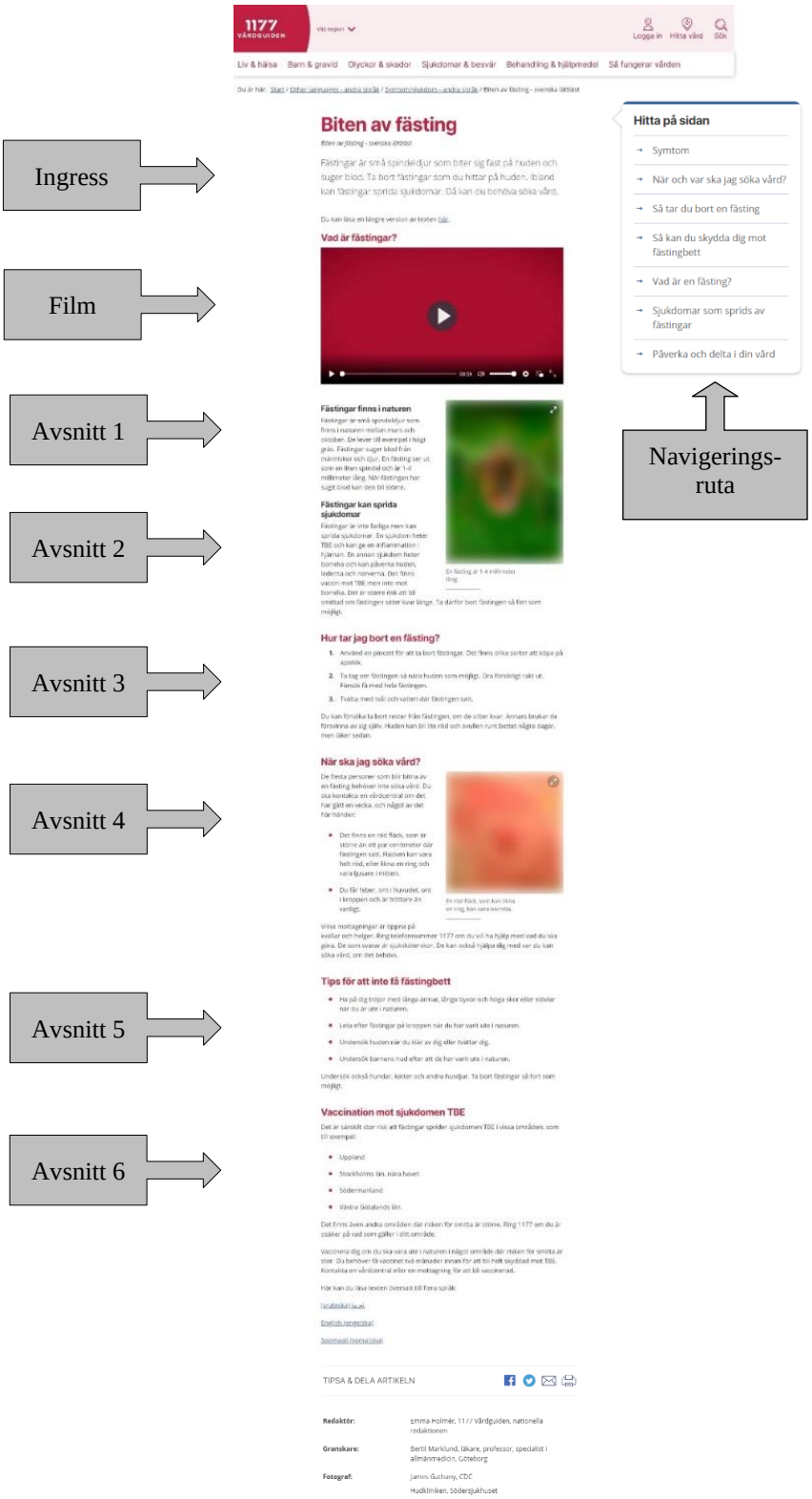

Bilaga 3 Transkription av versionernas gemensamma film

Filmens längd är 58 sekunder. Berättarrösten startar 4 sekunder in i filmen.

MUSIK I BAKGRUNDEN HELA FILMEN

Bild 1

Fästingar kan sprida sjukdomar. De vanligaste är TBE och borrelia.

(2.0)

Bild 2

Om du får en fästing

Ta bort den på en gång med en pincett eller en fästingborttagare.

(1.5)

Bild 3

Ta tag om fästingen så nä:ra huden som möjligt och dra lå:ngsamt rakt ut.

(2.0)

Bild 4

Tips för att slippa fästingar

(2.0)

Bild 5

Använd lå:ngärmat och lå:ngbyxor.

(2.0)

Bild 6

Le:ta efter fästingar på kroppen.

Bild 7–8

(2.0)

Glöm inte att leta i hårbotten och ba:kom öronen

Bilaga 4 Versionernas teman och verbala propositioner

Längre version		**Version på lätt svenska**	
Tema för hela texten	**Sjukvårdsrådgivning vid fästingbett**	**Tema** för hela texten	**Sjukvårdsrådgivning vid fästingbett**
Makrotema för hela texten och dess makroproposition	**Fästingbett** kan orsaka sjukdomar som kräver vård, därför är det viktigt att ta bort fästingar från huden.	**Makrotema** för hela texten och dess makroproposition	**Fästingbett** kan orsaka sjukdomar som kräver vård, därför är det viktigt att ta bort fästingar från huden.
Makrotema i ingress och dess makroproposition	**Fästingar** är små spindeldjur finns i naturen och suger blod på huden, oftast ger det inga besvär men eftersom de ibland kan sprida sjukdomarna borrelia och TBE ska de tas bort så fort som möjligt.	**Makrotema** i ingress och dess makroproposition	**Fästingar** är små spindeldjur som suger blod på huden, de ska tas bort, eftersom de ibland kan sprida sjukdomar som kräver vård.
Makrotema i avsnitt 1 och dess makroproposition	**Symtom** kan vara klåda och rodnad på huden	**Makrotema** i avsnitt 1 och 2 och dess makroproposition	**Fästingar** är små spindeldjur som finns i naturen och kan sprida sjukdomar om de biter sig fast på huden och sitter kvar länge.
Makrotema i avsnitt 2 och 3 och dess makroproposition	**Sök vård** vid symtom som rodnad, feber, huvudvärk, trötthet, nackstelhet, förlamning, värk i kroppen och sjukdomskänsla.	**Mikroteman** i avsnitt 1 och 2 och dess mikropropositioner	**Fästingarna är inte farliga**, men de kan sprida sjukdomar. **Fästingarnas levnadsmiljö** är i naturen mellan mars och oktober. **Fästingarnas utseende** är som en liten spindel och de är 1–4 millimeter långa. **Fästingarna suger blod** från människor och djur och kan då bli större. **Sjukdomen borrelia** kan spridas från fästingar, då påverkas huden, lederna och nerverna.

			Sjukdomen TBE kan spridas från fästingar och den orsakar inflammation i hjärnan. **Vaccination** finns mot TBE, men inte mot borrelia. **Risken att bli smittad** är större ju längre fästingen sitter kvar, därför ska den tas bort så fort som möjligt.
Mikroteman i avsnitt 2 och 3 och dess mikropropositioner	**Symtom som behandlas på vårdcentral eller jouröppen mottagning** är rodnad, feber, huvudvärk, trötthet och värk i kroppen. **Symtom som behöver akut behandling** är huvudvärk, nackstelhet, förlamning eller kraftig sjukdomskänsla. **Sök vård vid symtom** genom att kontakta vårdcentral, ringa 1177 eller 112. **Bedöma symtom** kan du få hjälp med genom att ringa 1177.	**Makrotema** i avsnitt 3 och dess makroproposition	**Fästingborttagning** görs i två steg, efteråt kan huden rodna och svullna.
Makrotema i avsnitt 4 och 5 och dess makroproposition	**Fästingborttagning** görs enligt instruktion så snabbt som möjligt för att minska risken för smitta.	**Mikroteman** i avsnitt 3 och dess mikropropositioner	**Använd pincett**, det finns olika sorter att köpa på apotek. **Borttagningen** görs genom att först dra bort fästingen försiktigt rakt ut så nära huden som möjligt och sedan tvätta huden med tvål och vatten. **Försök ta bort hela fästingen och rester som blir kvar**, men resterna brukar annars försvinna av sig själ*v*. **Rodnad och svullnad** kan uppstå några dagar på huden, men det läker.
Mikroteman i avsnitt 4 och 5 och dess mikropropositioner	**Smittrisken** ökar ju längre fästingen sitter kvar, därför ska den tas bort så fort som möjligt. **Smörj och badda inte något på fästingen** innan den ska tas bort. **Använd pincett eller fästingborttagare**, dessa kan köpas	**Makrotema** i avsnitt 4 och dess makroproposition	**Sök vård vid symtom** som en röd fläck, feber, huvudvärk, värk i kroppen och trötthet som kommer efter en vecka.

	på apotek eller i butiker. **Instruktionen** är att dra bort fästingen långsamt rakt ut så nära huden som möjligt och sedan tvätta huden med tvål och vatten eller desinfektionsmedel. **Försök ta bort hela fästingen**, om det blir en del kvar ska den delen lämnas kvar. **Efter borttagningen** ska huden kontrolleras under några veckor, om en rodnad uppstår kan det vara borrelia, särskilt om det är en växande rodnad.		
Makrotema i avsnitt 6 och 7 och dess makroproposition	**Skydd mot fästingbett och komplikationer** är rätt kläder, samt att leta efter fästingar på huden efter utevistelse.	**Mikroteman** i avsnitt 4 och dess mikropropositioner	**De flesta behöver inte söka vård** vid fästingbett. **En röd fläck** som är större än ett par centimeter och som kan likna en ring kräver vård. **Övriga symtom** som feber, huvudvärk, värk i kroppen och större trötthet än vanligt kräver också vård. **Kontakta vården** om symtomen uppstår. **Hjälp med vårdkontakt** fås genom att ringa 1177, där ger sjuksköterskor råd om var man kan söka vård och råd om när det behövs vård.
Mikroteman i avsnitt 6 och 7 och dess mikropropositioner	**Kläder som kan skydda** är mörka heltäckande plagg och höga skor. **Mörka plagg** drar till sig färre fästingar, har det visat sig. **På ljusa plagg** kan fästingar upptäckas lättare. **Efter utevistelse** är det bra att leta efter fästingar på huden. **Fästingbett på barn** sker oftast på överkroppen, glöm därför inte titta i hårbotten. **Fästingbett på husdjur** kan ske, så leta även efter fästingar på husdjur.	**Makrotema** i avsnitt 5 och dess makroproposition	**Tips för att inte få fästingbett** är täckande kläder vid utevistelse, samt att leta på huden efter utevistelse och ta bort fästingar.

Makrotema i avsnitt 8 och dess makroproposition	**Fästingar** är små spindeldjur som är aktiva i naturen och som utvecklas i tre stadier.	**Mikroteman** i avsnitt 5 och dess mikropropositioner.	**Täckande kläder** är långärmade tröjor, långärmade byxor och höga stövlar eller skor. **Efter utevistelse** ska man leta efter fästingar på sin egen hud, men också på barn och husdjur, och ta bort fästingar så fort som möjligt.
Mikroteman i avsnitt 8 och dess mikropropositioner	**Fästingarnas levnadsmiljö** är främst i skog och högt gräs och de brukar vara aktiva mellan mars och november. **Fästingarnas storlek** är mellan cirka 3–4 millimeter. **Fästingarnas tre utvecklingsstadier** är larv, nymf och vuxen fästing. **Fästingarnas utveckling** kan ske när de suger blod.	**Makrotema** i avsnitt 6 och dess makroproposition.	**TBE** är en sjukdom som fästingar kan sprida, men det finns vaccin som skyddar mot TBE.
Makrotema i avsnitt 9 och dess makropropositon	**Sjukdomar som fästingarna sprider** är TBE, Borrelia och fästingfeber.	**Mikroteman** i avsnitt 6 och dess mikropropositioner	**Risk för TBE** är störst i Uppland, nära havet i Stockholms län, Södermanland och Västra Götalands län. **Vaccination mot TBE** kan du göra om du ska vara ute i naturen i områden där risk för smitta är stor. **Kontakta vården** om du vill vaccinera dig, om du har frågor om vaccination eller om du är osäker på vad som gäller i ditt område. **Vaccinets effekt** kommer två månader efter vaccination.
Mikroteman i avsnitt 9 och dess mikropropositioner	**TBE** är vanligast, förkommer i vissa riskområden och orsakas av ett virus som det finns vaccin mot. **Borrelia** kan behandlas med antibiotika och orsakas av en bakterie. **Fästingfeber** orsakas av en bakterie och kan främst ge symtom hos djur, om människor smittas får de sällan symtom.		

Makrotema i avsnitt 10 och 11 och deras makroproposition	**Patientens roll i vården** innebär att patient ska få välja vårdgivare, få begriplig information och få vara delaktig.		
Mikroteman i avsnitt 10 och 11 deras mikropropositioner	**Patienten får välja vårdgivare** på vilken vårdcentral eller öppen specialistmottagning i hela landet. **Remiss** krävs ibland till specialiserad vård. **Patienten ska få begriplig information** om behandlingsalternativ, väntetider och vid behov få tolkhjälp. **Patienten ska få vara delaktig i sin vård,** därför ska patienten förstå informationen och ställa frågor om hen inte förstår. **Barn som patienter** ska också få vara delaktiga, särskilt viktigt äldre barn.		

Bilaga 5 Filmens teman och propositioner

Tema för hela filmen	**Råd för att slippa fästingbett och fästingburna sjukdomar**
Makrotema för hela filmen och dess makroprepositon	**Fästingar** kan sprida sjukdomar men det finns råd om hur du kan slippa fästingar.
Mikroteman och dess mikropropositioner i filmen	**Sjukdomarna** TBE och borrelia är vanligast. **Fästingar** på huden ska du ta bort så fort som möjligt. **Fästingborttagning** sker genom att ta tag om fästingen med en pincett eller fästingborttagare och dra långsamt rakt ut. **Tips för att slippa fästingar** är att använda långärmat, långbyxor samt att leta efter fästingar på kroppen i hårbotten och bakom öronen.

Bilaga 6 Indelning av situationsspecifika verbala språkhandlingar

Generell språkhandling	**Situationsspecifik språkhandling**			
	Benämning i studien	**Modalitet**	**Exempel**	**Kommentar om tilltal, satsadverbial, sambandsord**
Påståenden	Informerande påstående	Hög grad av *vanlighet*	*Fästingar <u>är</u> små spindeldjur (…)*	De flesta saknar tilltal, men en del har tilltal.
	Förklarande påstående	Hög grad av *vanlighet*	*<u>Därför</u> är det viktigt att ta bort en fästing (…)*	Innehåller t.ex. sambandsorden därför, båda, däremot, ju längre, och först.
	Lugnande påstående	Hög grad av *vanlighet*	*Det är <u>vanligt</u> att det kliar och blir lite rött på bettstället (…)*	Innehåller t.ex. satsadverbialen vanligt och brukar och tolkas vara ett budskap som talar lugnande till mottagaren.
	Informerande påstående med gardering	Hög grad av *sannolikhet*	*(…) men <u>ibland kan</u> fästingar sprida sjukdomar.*	Innehåller t.ex. satsadverbialen oftast, brukar, ibland och kan.
	Förklarande påstående med gardering	Hög grad av *vanlighet*	*(…) som <u>främst</u> finns i skog och högt gräs.*	Innehåller t.ex. sambandsorden därför, båda, däremot, ju längre, och t.ex. satsadverbialen oftast, främst, brukar, ibland och kan.
Erbjudanden	Erbjudande som lovar	Hög grad av *förpliktelse*	*Du kan söka vård på vilken vårdcentral eller öppen specialistmottagning i hela landet.*	Dessa språkhandlingar saknar satsadverbial som förstärker, men innehåller du-tilltal och ett budskap där sändaren lovar mottagaren något.
Uppmaningar	Instruerande uppmaning	Hög grad av *förpliktelse*	*Dra försiktigt rakt ut.*	En del har du-tilltal. Några innehåller satsadverbialen helst och genast. Verbet är i imperativ.
	Rådgivande uppmaning	Hög grad av *villighet*	*Du som har fått ett fästingbett <u>bör</u> kontrollera huden (…)*	En del har du-tilltal. De innehåller t.ex. sats-adverbialen kan, om, gärna och bör.